

**Ekonomisk Historia
Lunds Universitet
Box 7083
220 07 Lund**

**EKH 460
HT 2004
18 januari 2005**

MED BARNENS BÄSTA FÖR ÖGONEN!?

- Om lagstiftningsprocessen mot barnarbete i Sverige och England under 1800-talet

Av: Eva Hjalmered

Handledare: Christer Lundh

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	<u>Sidhänvisning</u>
1. <u>INLEDNING</u>	4
1.1. <u>Problemområde</u>	4
1.2. <u>Syfte och frågeställningar</u>	4
2. <u>METOD OCH MATERIAL</u>	6
2.1. <u>Metod</u>	6
2.1.1. <u>Syfte</u>	6
2.1.2. <u>Ansats</u>	6
2.1.3. <u>Logik</u>	6
2.1.4. <u>Design</u>	6
2.1.5. <u>Nivå</u>	7
2.1.6. <u>Generalitet</u>	7
2.1.7. <u>Teorikoppling</u>	7
2.2. <u>Material och avgränsningar</u>	7
3. <u>DEN ENGELSKA UTVECKLINGEN</u>	8
3.1. <u>England och barnarbete historiskt</u>	8
3.2. <u>Englands barnarbetslagstiftning före 1833</u>	9
3.3. <u>Den engelska lagstiftningsprocessen</u>	9
3.4. <u>Samhälleliga förändringar i England</u>	11
3.4.1. <u>Nya värderingar och sociala förbättringar</u>	11
3.4.2. <u>Bidragande grupper till förordningens uppkomst</u>	12
3.4.3. <u>Förändrad syn på barn</u>	12
3.5. <u>Den engelska utbildningen</u>	12
3.6. <u>De engelska fackföreningarnas utbredning</u>	13
3.7. <u>Karakteristiskt för Englands utveckling</u>	14
3.8. <u>Sammanfattning – den engelska utvecklingen</u>	14
4. <u>DEN SVENSKA UTVECKLINGEN</u>	16
4.1. <u>Sverige och barnarbete historiskt</u>	16
4.2. <u>Sveriges barnarbetslagstiftning före 1881</u>	17
4.3. <u>Den svenska lagstiftningsprocessen</u>	18
4.3.1. <u>Regleringens utförande</u>	19
4.4. <u>Samhälleliga förändringar i Sverige</u>	20
4.4.1. <u>Industrins framväxt och förändringar</u>	20
4.4.2. <u>Samhällspolitiska förändringar</u>	20
4.5. <u>Den svenska utbildningen</u>	21
4.6. <u>De svenska fackföreningarnas utbredning</u>	22
4.7. <u>Karakteristiska drag för den svenska utvecklingen</u>	23
4.8. <u>Sammanfattning – den svenska utvecklingen</u>	23

	<u>Sidhänvisning</u>
5. JÄMFÖRELSE MELLAN ENGLAND OCH SVERIGE	25
5.1. Om barnarbetet historiskt	25
5.2. Om barnarbetslagstiftningen före den första effektiva lagstiftningen	25
5.3. Om lagstiftningsprocessen	25
5.3.1. Om den första effektiva lagstiftningens utformning	25
5.3.2. Om den övriga lagstiftningsprocessen	26
5.4. Om samhällsförändringar	26
5.5. Om utbildningen	27
5.6. Om fackföreningsrörelsens utbredning	27
6. SLUTSATSER	28
6.1. Lagstiftningsprocessen i England	28
6.2. Lagstiftningsprocessen i Sverige	29
6.3. Lagstiftningens konsekvenser i England	29
6.4. Lagstiftningens konsekvenser i Sverige	29
6.5. Likheter och skillnader mellan Englands och Sveriges utveckling	29
6.6. Orsakssambandet mellan teknologisk förändring och lagstiftning	30
7. AVSLUTNING	32
8. APPENDIX	33
8.1. Bilaga 1	33
8.2. Bilaga 2	34
9. KÄLLFÖRTECKNING	37
9.1. Förlagstryckta källor	37
9.2. Appendix	38
9.3. Övriga källor	38

1. INLEDNING

1.1. Problemområde

Lite då och då så blir diskussionen om barnarbete mer aktuell. Våra kläder görs av barnarbetare liksom våra mattor, möbler och dylikt. Så fort diskussionen nystas upp så fördöms företeelsen av barnarbete. Det är en sak, men det är ett fördömande utan konstruktiva lösningar. Frågan är hur Sverige och svenskarna så snabbt och enkelt kan fördöma barnarbete utan att se till den egna historien. Hur ser vår historia i frågan ut? Hur såg det ut i Sverige innan barnarbetet avskaffades? Varför avskaffades barnarbetet? Var dåtidens svenskar så humana att de inte kunde tänka sig barn i fabriker eller var de kanske beräknande ekonomer som inte längre hade användning för den unga arbetskraften?

Den tidigare forskningen har främst kretsat kring varför barnarbetet minskade i Sverige under 1800-talet. Forskarna ger en bild om att den främsta anledningen till detta var den teknologiska utvecklingen som gjorde barnen oanvändbara, olönsamma och överflödiga¹. Forskarna har dock inte fokuserat på lagstiftningen mot barnarbete. Det har setts som ett faktum att det fanns en förordning mot barnarbete, men man har varit mindre intresserad av varför den tillkom och vad den innebar i teorin och i praktiken. En fråga blir då om den teknologiska utvecklingen och tidpunkten för lagstiftningen mot barnarbete har något samband? Det kanske är dags att flytta fokus för att förklara dåtidens England och dåtidens Sverige. Man kanske inte bara kan skylla på industrialiseringen och de teknologiska förändringarna för barnarbetets uppkomst och utbredning. Barnarbetet kan inte ha kommit upp ur tomma intet, utan man måste titta närmre på samhället och samhällets utveckling då dessa teknologiska förändringar ägt rum.²

1.2. Syfte och frågeställningar

Det är ofta lätt att fördöma en sådan företeelse som barnarbete, men det är inte lika lätt att vara konstruktiv i frågan. Detta arbete avser att ge en tankeställare. Uppsatsen vill undersöka hur det såg ut för barnarbetare i Sverige före lagstiftningen. Därutöver behandlas varför lagstiftningen kom då den gjorde, vad den innebar och vad den ledde till. Uppsatsen är ett försök till en heltäckande och förklarande bild av dåtidens Sverige. Undersökningen slutar dock inte där. Man kan fråga sig om Sveriges utveckling var unik eller om själva processen följde något av en mall. I detta arbete kommer därför ytterligare ett land att undersökas: England. Valet föll på England därför att här var man först med att lagstifta mot barnarbete och därför kan England vara ett intressant objekt att jämföra med. Att England var först ut och därför kan ha varit en influens för det svenska samhällsklimatet tas i beaktande, men var troligtvis inte en så övervägande faktor i den svenska lagstiftningsprocessen att det skulle omöjliggöra en komparation i denna fråga Sverige och England emellan.

---

¹ Olsson, Lars; *"Då barn var lönsamma"*; 1999; Malmö; Leif Zetterling produktion; sid. 137

² Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; 1979; Uddevalla; Nordiska museet; sid. 21

Fyra övergripande frågor ligger till grund för detta arbete:

1. **Hur såg lagstiftningsprocessen mot barnarbete ut i England respektive Sverige?**
  - Varför lagstiftade man?
  - Varför kom lagstiftningen då den kom?
  - Vad innebar lagstiftningen?
2. **Vilka konsekvenser medförde lagstiftningen mot barnarbete i England respektive Sverige?**
3. **Vilka likheter och skillnader kan man finna mellan England och Sverige i fråga om lagstiftningsprocessen och dess konsekvenser?**
4. **Hur såg orsakssambandet mellan teknologisk förändring och lagstiftning ut?**

2. METOD OCH MATERIAL

2.1. Metod

När det gäller teori och metod har jag använt mig av en utformning av komparativa studier gjord av Thomas Denk.³ Här nedan ges modellen och en förklaring av valen.

ASPEKT	ALTERNATIV		
Syfte	Beskrivande	Förklarande	Prediktiva
Ansats	Konstitutionell	Institutionell	System
Logik	Enkel	Utvecklad	Avancerad
Design	Fallstudie	Fokuserad	Statistik
Nivå	Mikro	Meso	Makro
Generalitet	Ett fall	Grupp av fall	Alla fall
Teorikoppling	Tillämpande	Prövande	Utvecklande

2.1.1. Syfte⁴

En beskrivande studie beskriver så som hörs av namnet. Vid en förklarande studie tar man steget längre. En kartläggning av studien ges, men därefter försöker också en förklaring ges om varför situationen ser ut som den gör. För att uppnå detta måste frågorna *varför* och *hur* ställas. Exempel på detta kan vara: Varför lagstiftade man mot barnarbete och hur såg denna lagstiftning ut?

2.1.2. Ansats⁵

Den konstitutionella ansatsen fokuserar på konstitutioner, medan den institutionella ansatsen intresserar sig för staten. I fokus för systemansatsen är politik. Systemansatsen undersöker reglerandet av handlingar och relationer i ett samhälle. Anledningen till att såväl den konstitutionella ansatsen som systemansatsen finns i fetstil i modellen ovan beror på att systemansatsen inte avser det föreskrivna reglerandet utan endast det faktiska. I detta arbete tas även det föreskrivna reglerandet upp för att kunna förstå hur det engelska och det svenska samhället såg ut vid tidpunkten för att på så sätt förklara det faktiska reglerandet av handlingar och relationer.

2.1.3. Logik⁶

En enkel logik kommer att användas i detta arbete, det vill säga utgå från grundkriterierna för komparativa studier. Ett av dessa kriterier kan man, kortfattat, säga undersöker om två fenomen är sammanhängande direkt eller indirekt genom ett annat fenomen. Det betyder att exempelvis två länder kan ha olika värden på olika variabler, men att man ser att de följer ett mönster. Olika fenomen undersöks för att se om de har något samband. I detta arbete handlar det bland annat om utbildning, interventionism och den fackliga utvecklingen.

2.1.4. Design⁷

Valet av design föll på fokuserade studier. I den sortens studier undersöks ett fåtal länder, vanligtvis mellan två och fem. När det gäller fokuserade studier, så står en aspekt står i centrum. Då man koncentrerar sig kring en aspekt och endast har ett fåtal länder kan man inrikta sig mer på att förklara en situation. Det blir då en intensiv jämförelse.

³ Denk, Thomas; "Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"; 2002; Studentlitteratur; Lund; sid. 113

⁴ Denk, Thomas; "Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"; sid. 12

⁵ Denk, Thomas; "Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"; sid. 24ff

⁶ Denk, Thomas; "Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"; sid. 56ff

⁷ Denk, Thomas; "Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"; sid. 42

2.1.5. Nivå

Komparativa mesoteorier blev valet då förklaringen till mesoteorier enligt Thomas Denk är: ”Teorier om specifika processer eller strukturer i politiska system.”⁸

2.1.6. Generalitet⁹

Det gäller att göra en avvägning mellan antal faktorer och antal länder. Studeras ett flertal faktorer i ett fåtal länder anses studierna intensiva, vilket kan jämföras med extensiva studier där ett fåtal faktorer undersöks i ett flertal länder. En avvägning mellan antalet faktorer och antalet länder innebär också en avvägning mellan förklaring och generalitet. I detta arbete undersöks ett fåtal länder. Antalet faktorer är en övergripande faktor (lagstiftningsprocessen), men ett flertal små (landets barnarbetshistoria, utbildning, samhällsförändringar och så vidare) för att kunna förbättra förklaringsmöjligheterna.

2.1.7. Teorikoppling

För att förklara en situation används teoritillämpande studier och vid denna sorts studier är en empirisk situation av stort intresse.¹⁰ Det finns olika slag av teorier: metateorier, medelvida teorier, ad hoc-förklaringar och empiriska generaliseringar. I detta arbete används alltså empiriska generaliseringar.¹¹ Exempel är hur såg utvecklingen ut i England och kan man se detsamma i Sverige.

2.2. Material och avgränsningar

Då den tidigare forskningen inte tidigare fokuserat på själva lagstiftningsprocessen mot barnarbete finns det inte någon ”huvudbok” som går att använda till denna sorts undersökning. Istället har sekundärkällor, i form av ”allmänna källor” om de aktuella tidsperioderna använts för att förstå tiden och dess utveckling. Detta för att ge en allmän bild av utvecklingen. Därutöver har lagböcker använts för att se det föreskrivna reglerandet och kunna se detta i förhållande till det faktiska reglerandet.

När det gäller avgränsningar har fokus här legat på tiden före, under och efter den första effektiva lagstiftningen mot barnarbete i de respektive länderna, vilket var 1833 för Englands del och 1881 för Sveriges del. Olika områden har hamnat under luppen och dessa områden har gällt för båda länderna. Jag har försökt hitta likvärdigt material för båda länder, för att den komparativa undersökningen skall bli så värdefull som möjligt.

---

⁸ Denk, Thomas; ”Komparativ metod – förståelse genom jämförelse”; sid. 17

⁹ Denk, Thomas; ”Komparativ metod – förståelse genom jämförelse”; sid. 34f

¹⁰ Denk, Thomas; ”Komparativ metod – förståelse genom jämförelse”; sid. 19

¹¹ Föreläsninganteckning; Lundh, Christer; ”Analysmetoder inom Ekonomisk Historia”; 2004-10-05

3. DEN ENGELSKA UTVECKLINGEN

3.1. England och barnarbete historiskt

Barnarbete har funnits genom tiderna i England och blev alltmer tydligt under 1700-talets andra hälft. Barnen började vid tidig ålder och blev oftast illa behandlade. De sågs praktiskt taget som livegna och skyfflades runt efter föräldrarnas och arbetsgivarnas önskemål.¹² I England såg man vid denna tid barnarbetet i förhållande till synen på barn och barndom. De engelska barnarbetarna sågs inte som barn, utan snarare som små vuxna som behövde lära sig inför det kommande arbetslivet. Pojkarna arbetade exempelvis hos smeder, skomakare, skraddare och i gruvor. För flickorna var det ofta textilfabrikerna som var arbetsgivare. Många av flickorna kom att lämna sin anställning då de blev gravida. Teknologiska förändringar under 1780-90-talen förde in barnen till fabriker, såsom textilmanufakturen. En efterfrågan på barnarbetare skapades och den tekniska utvecklingen gjorde att jobben kunde utföras av barn.¹³ För barnen var förutsättningarna skilda för pojkar och för flickor. Det kunde också skilja sig åt beroende på vilken plats de hade i syskonskaran. För de äldsta barnen var det mycket vanligt att tidigt ge sig ut i arbetslivet. Flickorna, i de fall de inte jobbade i textilfabrikerna, fick ofta jobba hemma med hushållssysslor, barnpassning av yngre syskon och så vidare. Många flickor var därför inte med i statistiken över arbetande barn trots att de arbetade på hemmaplan.¹⁴

En stor andel barn arbetade i början av 1800-talet i jordbruket. Detta var vid en tid då jordbruket anställde en stor del av den samtliga arbetskraften. Det var en tid då skolan inte var obligatorisk, vilket gjorde att många barn på landsbygden hjälpte sina föräldrar istället. Vid unga år var det förhållandevis lätta arbetsuppgifter, som blev alltmer krävande och avancerade ju äldre barnen blev. Att barnen arbetade ansågs normalt under 1800-talet och det fanns dessutom en ekonomisk aspekt till det hela genom att barnen bidrog till familjens försörjning. Att barn arbetade i jordbruket var inget nytt och inte heller kontroversiellt. Barnen föddes in i livet i jordbruket, såväl under 1800-talet som tidigare.¹⁵

De teknologiska förändringarna fortsatte. Fabriker mekaniserades och maskinerna tog över det arbete som innan gjorts för hand. Rekryteringsmönstren förändrades från att söka sig till församlingar och fattighus till att söka fri arbetskraft, det vill säga barn som bodde med sina föräldrar. Åldersstrukturen förändrades den med och arbetskraften blev generellt äldre. Att åldersstrukturen förändrades berodde på att behovet av barnarbetare minskade och att det då fanns tillgång på äldre barn, barn som haft erfarenhet från gruvor och dylikt. Denna den tidiga nedgången berodde delvis på teknologiska förändringar, men man ska inte haka upp sig på det här som det enda. En mer bidragande anledning var förändringar i produktionsmetoder. Från låga inkomster och lågintensivt arbete till högintensiva metoder som gav högre inkomster. Man gick från produktion med många barn i arbete till fabriker där efterfrågan på barn inte längre var så stor.¹⁶

¹² Hopkins, Eric; *Childhood transformed: working-class children in nineteenth-century England*; 1994; Manchester; Manchester University Press; sid. 1

¹³ Horn, Pamela; *Children's Work and Welfare, 1780-1890*; 1995, Cambridge, Cambridge University Press; sid. 25ff

¹⁴ Horn, Pamela; *Children's Work and Welfare, 1780-1890*; sid. 35

¹⁵ Hopkins, Eric; *Childhood transformed: working-class children in nineteenth-century England*; sid. 11f

¹⁶ Bohlin-Hort, Per; *Work, Family and the State – Child Labour and the Organization of Production in the British Cotton Industry, 1780-920*; 1989; Lund; Lund University Press; sid. 35ff

Vid 1851 var följande branscher de som använde sig av flest antal barn i sitt arbete:

Pojkar	I tusental	Flickor	I tusental
Jordbruk	120	Textil	98
Textil	82	Hushållet	71
Navigering	46	Beklädnad	32

Källa: Hopkins, Eric; "Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England"; sid. 92

3.2. Englands barnarbetslagstiftning före 1833

Diskussionerna om barnarbete kom starkt och var en återkommande fråga som diskuterades i den engelska politiken under 1800-talets första årtionden. Diskussionerna uppstod bland annat som en reaktion på industrialiseringens sociala konsekvenser. Att så många barn, från fattighus och dylikt, användes i fabriksarbetet började mer och mer ses som onaturligt. Till skillnad från familj jordbruket fanns i fabriken inte några föräldrar där för att se över barnen. Föräldrarna lämnade "lätt" (min anmärkning) ifrån sig barnen under dagarna till fabriksägarna för att kunna rädda familjeförsörjningen.¹⁷ Frågan som togs upp av medelklassen med flera, och diskussionerna gick kring hur man kunde reglera användandet av minderårig arbetskraft i fabriken.¹⁸

1802 antogs Health and Morals Act för att motarbeta att föräldralösa och övergivna barn utnyttjades i fabriken. Den lagen var ineffektiv och det på grund av två skäl. För det första fanns inga straff eller böter för dem som bröt mot förordningen. För det andra fanns det i England en tillgång på fria barn, alltså barn som bodde med sina familjer.¹⁹

De politiska diskussionerna i ämnet ledde fram till skapande och införande av förordningar som kallades Factory Acts, vilka reglerade arbetsförhållandena. 1819 antogs en Factory Act, vilken var avsedd att reglera barnarbetet i bomullsfabriken bland annat genom att förbjuda användande av barnarbetare under 9 års ålder. Detta då textilindustrin var den största arbetsgivaren inom tillverkningsindustrin. Motståndet blev stort och kom från fabriksägarna, vilka fortfarande eftertraktade den unga arbetskraften och ville undslippa regleringar.²⁰

Denna sorts förordningar kom också vid 1825, 1829 och 1831. De var dock resultat av politiskt samarbete, snarare än exempel på effektiv lagstiftning. Det fanns fortfarande inga repressalier för den som bröt mot förordningarna. Att lagstiftningen var så pass ineffektiv som den var, gjorde att ett opinionstryck uppstod i slutet av 1820-talet för att kraftfullare åtgärder skulle vidtas.²¹

3.3. Den engelska lagstiftningsprocessen

Debatter hade skapat en medvetenhet i 1830-talets England. En medvetenhet om de tidigare förordningarnas ineffektivitet i reglerandet av barnarbetet. En kommission hade tillsatts för att utreda frågan och de framförde bland annat att barnen blev utnyttjade av fabriksägare, de äldre arbetarna och till och med sina egna föräldrar. Det behövdes därför ett markerande och

¹⁷ Bohlin-Hort, Per; "Bringing in the Inspector: the Framing and Enforcement of the Early Factory Legislation in Britain, 1825-1900"; 1996; Linköping; Univ.; sid. 4f

¹⁸ Bohlin-Hort, Per; "Work, Family and the State – Child Labour and the Organization of Production in the British Cotton Industry, 1780-1920"; sid. 59

¹⁹ Rider, Christine; "En introduktion till Ekonomisk historia"; 1995; Malmö; Liber Ekonomi; sid. 214

²⁰ Rider, Christine; "En introduktion till Ekonomisk historia"; sid. 214

²¹ Bohlin-Hort, Per; "Work, Family and the State – Child Labour and the Organization of Production in the British Cotton Industry, 1780-1920"; sid. 60

övervakande agerande ifrån staten.²² Detta statliga agerande skulle gälla textilfabrikerna. I dessa fabriker hade användandet och intresset av att använda barn i arbetet gått ner.²³ 1833 års Factory Act, vilken från början kallades Althorp's bill, gick igenom och antogs²⁴. Denna lagstiftning (se utdrag av lagen i bilaga 1) förbjöd användande av barn under 9 år i textilfabrikerna, men med undantag för dem som tillverkade siden. För barnen mellan 9 och 11 år fastställdes arbetsdagens längd till 8 timmar alternativt 48 timmar per vecka. Denna grupp skulle efter två år utökas och innefatta barn mellan 9 och 13 år. Barn mellan 13 och 18 år sågs som unga människor. Deras arbetstid fastställdes i sin tur till 12 timmar per dag. Dessutom skulle de yngsta arbetarna, det vill säga de mellan 9 och 11 år, dagligen gå i skolan i två timmar, vilket de också behövde ha intyg på. Detta skapade ett så kallat halvtidssystem där barnen både arbetade och gick i skolan. Detta system fanns kvar till efter första världskrigets slut. Utöver detta tillsattes år 1833 fyra inspektörer, som skulle kontrollera att förordningen efterföljdes.²⁵ I det brittiska parlamentet fanns då en spirande oror att en utbildad arbetskraft skulle bli ett inflammerat och oförutsebart proletariat.²⁶

Det sågs inte bara med blida ögon på lagstiftningen efter att den trätt i kraft. Exempelvis fanns det de som förespråkade en förlängning av barnens arbetsdag från 8 till 10 timmar. Ett annat exempel var åsikten att om barnen var avskärmade från fabrikerna fram till 13 års ålder, så skulle få gå i skolan. Istället för att gå i skolan skulle de driva runt på gatorna och så vidare. Ett tredje exempel var att många av textilfabrikernas ägare var avogt inställda till förordningen. Dels på grund av regleringen av användandet av barnarbetare och dels, men framförallt därför att det endast gällde textilfabrikerna.²⁷ Även om inte alla såg positivt på förordningen medförde den dock positiva effekter. Ett exempel på detta är att andelen arbetare som var barn inom bomullsdistrikten gick ner från 13,4% år 1835 till 3,3% år 1838. Minskningen berodde då på lagstiftningen snarare än teknologiska förändringar²⁸

1844 kom ett tillägg till 1833 års Factory Act. I detta tillägg sänktes minimiåldern till 8 år. Arbetsdagens längd förkortades för barn mellan 8 och 13 år till 6,5 alternativt 7 timmar. Skoldagens längd blev 3 timmar. Tanken med sänkningen var därför att en 8-åring antagligen inte skulle skadas av arbete då det endast gällde 6,5 eller 7 timmar om dagen och för att 8-åringarna då kunde hjälpa till i familjeförsörjningen med tanke på familjerna ekonomiska förlust då arbetsdagens längd hade förkortats. Detta tillägg mottogs förhållandevis positivt. Arbetsgivarna hade börjat uppskatta skolgångens effekter, såsom disciplin och läs- och skrivkunighet.²⁹

Genom 1833 års Factory Act och 1844 års tillägg grundlades principerna för reglering av barnarbete. 1847 och 1850 kom nya lagstiftningar, men deras största betydelse var att regleringarna som gällde för gruppen unga människor, 13-18 år gamla, nu också kunde appliceras på kvinnor, från 1847 års förordning, och att tidpunkterna på dygnet då denna grupp med unga människor och kvinnor fick arbeta hade kommit att regleras, vilket var från 1850 års förordning. 1853 var det återigen dags för en ny förordning. Det denna förordning medförde var att barn inte fick arbeta före kl. 06.00 eller efter kl. 18.00 under veckodagarna. På lördagarna fick de inte arbeta efter kl. 14.00. Det var alltså en fortsättning på 1850 års förordning.³⁰ Den tidiga effektiva engelska lagstiftningen mot användande av minderårig arbetskraft, från 1833 fram till 1800-talets

²² Bohlin-Hort, Per; *"Bringing in the Inspector: the Framing and Enforcement of the Early Factory Legislation in Britain, 1825-1900"*; sid. 15

²³ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 35

²⁴ Hopkins, Eric; *"Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England"*; sid. 88

²⁵ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 39

²⁶ Bohlin-Hort, Per; *"Work, Family and the State"*; sid. 66

²⁷ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 39f

²⁸ Bohlin-Hort, Per; *"Work, Family and the State"*; sid. 78

²⁹ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 41f

³⁰ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 42

mitt, var just effektiv. Detta i jämförelse med andra länders förordningar. De brittiska inspektörerna hade bättre resurser och förordningarna följdes bättre här än hos andra länder.³¹

När halvtidsystemet skapades var det ett sätt att erbjuda utbildning och ett sätt att sysselsätta barnarbetarna då de inte arbetade. Detta sågs under 1800-talets mitt som ett givande och effektivt agerande. Under 1870-talet började dock missnöje uppstå. Barnarbetet hade nu minskat och det fanns mer utbredd tillgång till utbildning. Halvtidsystemet började istället mer och mer ses som ett sätt att legitimera användandet av minderårig arbetskraft.³²

Från början reglerades endast textilfabrikerna. Med tiden kom fler branscher att regleras genom en mängd olika förordningar. Det stora antalet förordningar, vilka fokuserade på skilda bitar, skapade förvirring och därför kom 1867 en Workshops Regulation Act som tydligt fastställde den obligatoriska skolnärvaron till 10 timmar per vecka. 1874 höjdes minimiåldern inom textilfabrikerna till 10 år och fyra år senare applicerades denna minimiålder inom andra branscher och industrier.³³

Gradvis reglerades fler och fler delar av industrin. Att det skedde gradvis gjorde att det statliga reglerandet kunde komma att accepteras. Under den senare delen av 1800-talet sågs det naturligt att staten skulle ta ett aktivt ansvar i frågan om barnarbete.³⁴

3.4. Samhälleliga förändringar i England

3.4.1 Nya värderingar och sociala förbättringar

England upplevde under 1800-talet nya värderingar och sociala förbättringar. Medan man i handelspolitiken förespråkade laissez-faire med få restriktioner, förespråkade man tydliga restriktioner i inrikespolitiken med regleringar för att förbättra de sociala förhållandena. Synen på barn kom att förändras under 1800-talet från att barnen ansågs vara små vuxna till att barnen behövde skyddas av staten från sina föräldrar och från fabriksägare. Med denna sociala utveckling kom lagstiftning i syfte att förbättra arbets- och levnadsvillkoren. De tidiga förordningarna var ineffektiva, men med det sociala trycket kunde allt kraftfullare lagar antas. England gick från att i början av 1800-talet mäta nationens välstånd i produktionstal och ekonomiska intressen till att i slutet av 1800-talet även se till medborgarnas levnadsstandard.³⁵ Förordningarna var ett sätt att förbättra de sociala situationer och komma till rätta med problem som hade uppkommit på sätt och vis på grund av handelspolitikens laissez-faire och vad den politiken hade medfört. Det var därför dags för samhället att gripa in för att få bort missförhållanden och otillbörligt utnyttjande av barn.³⁶

---

³¹ Bohlin-Hort, Per; *"Bringing in the Inspector: the Framing and Enforcement of the Early Factory Legislation in Britain, 1825-1900"*; sid. 63

³² Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 42f

³³ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 44f

³⁴ Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; sid. 45

³⁵ Rider, Christine; *"En introduktion till Ekonomisk historia"*; sid. 212

³⁶ Rider, Christine; *"En introduktion till Ekonomisk historia"*; sid. 214

3.4.2. Bidragande grupper till förordningarnas uppkomst

Pamela Horn tar in sin bok "Children's Work and Welfare" upp historikern Nardinelli. Han talar i sin tur om fyra grupper som varit mycket delaktiga i arbetet för förordningar. *Den första gruppen* utgjordes av fabriksarbetare. Denna grupp arbetade för att förkorta arbetsdagen för såväl barnarbetarna som de vuxna arbetarna. Det var ett svårt arbete då laissez-faire var samhällspräglade. Gruppen var inte emot barnarbete som företeelse, men barnarbete i oreglerad form. Man hoppades att lagstiftningen skulle leda till allmänt förkortad arbetsdag. *Den andra gruppen* bestod av "Tory-humanister", det vill säga konservativa humanister, där bland annat Lord Ashley återfanns. Deras fokus i arbetet mot barnarbete var att barnen skulle drabbas av moraliskt och religiöst förfall då lagstiftningen var ineffektiv. Lord Ashley tog en faderlig roll och såg det som självklart att den härskande klassen skulle ta hand om dem som inte kunde ta hand om sig själva. Det var regeringens uppgift att reglera barnarbetet för barnens skull. *Den tredje gruppen* utgjordes av de så kallade romantikerna. Denna grupp menade att det var den industriella revolutionens fel att barn var tvungna att vara en del av arbetskraften. En girighet hade uppstått på barnens bekostnad. För att förhindra och förändra denna utveckling behövdes därför statlig reglering. *Den fjärde gruppen* som var en aktiv del i arbetet mot utnyttjande av minderårig arbetskraft kom först att träda fram under 1840-talet i debatter om fabriksförordningar. Dessa ville ha statlig reglering av barnarbetet på grund av ekonomiska och moraliska skäl. Om barnen skadades som barn skulle detta att påverka deras produktivitet senare i livet.³⁷

3.4.3. Förändrad syn på barn

Såsom nämnts tidigare såg barn i slutet av 1700-talet i England nästan som minivuxna. Barn kunde till och med hängas för stöld vid 7 års ålder! Vid slutet av 1800-talet hade detta perspektiv försvunnit. Engelsmännen hade insett att barn hade olika steg av fysiologisk och psykologisk utveckling. De hade insett att barn behövde vara barnsliga och ha en barndom. Den förändrade synen på barn och den minskade efterfrågan på barnarbetare gjorde att allt fler barn fick vara just barn. Det var endast ett fåtal barn under 12 år som arbetade heltid. Utbildningen hade blivit obligatorisk och gratis och den generella hälsan hade förbättrats markant.³⁸

3.5. Den engelska utbildningen

I England var inte utbildning bland de lägre klasserna en rättighet. Utbildningen sågs bland annat som ett sätt att lära arbetarklassen "sin plats i samhället". Som ett sätt att uppehålla social harmoni och ett sätt att undvika klasskonflikter. Om de lägre klassernas barn skulle få någon form av skolutbildning så var denna främst av religiös variant. Från medelklassens håll såg man det som viktigt att undvika klasskonflikter. Risken för samhällsoro sågs som alarmerande, som något som borde tas om hand om. Detta då befolkningen hade vuxit kraftigt under 1700-talets andra hälft. Befolkningsökningen hade främst skett i städerna och levnadsförhållandena kom att förändras. Det var ett ökat socialt tryck, vilket skapade en risk för samhällsoro. Utbildningen fick därför en social samhällsaspekt, som på olika håll sågs som ett praktiskt sätt att undvika sociala problem. Det fanns skolor för arbetarklassens barn, men då skolgången inte var obligatorisk och inte heller gratis var det inte många barn som tog del av undervisningen.³⁹

För många barn och familjer var det svårt att få ta del av skolundervisning då antalet skolor var förhållandevis litet och att många familjer inte hade råd att låta barnen gå i skolan. Under 1830-talet skapades då så kallade "Ragged Schools". Dessa skapades av Londons "City Mission" och

³⁷ Horn, Pamela; "Children's Work and Welfare, 1780-1890"; sid. 36ff

³⁸ Hopkins, Eric; "Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England"; sid. 1

³⁹ Hopkins, Eric; "Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England"; sid. 129f

var till för barn som var undermåligt klädda. 1840 fanns fem sådana skolor och 1844 hela nitton stycken. De nitton skolorna var till för de allra fattigaste som annars inte hade haft någon möjlighet till skolgång. Med tiden ökade antalet för dessa skolor och de spreds över landet. 1852 fanns hela 110 ”Ragged Schools” enbart i London.⁴⁰

Under 1800-talet blev en arbetskraft med läs- och skrivkunnighet alltmer önskad och efterfrågad⁴¹. Som nämndes ovan ökade befolkningens storlek, men tillgången till skolor förbättrades inte förrän 1800-talets mitt. Runt 1860 började regeringen ge skolorna statliga finansiella bidrag. Vid denna tid började utbildningssystemet allt mer likna ett nationellt utbildningssystem. Dessutom började ett system utvecklas för utbildning av lärare.⁴²

Läskunnigheten i England var som följer:

	1841	1851	1861	1871
Män	67,3	69,3	75,4	80,6
Kvinnor	51,1	54,8	65,3	73,2

Källa: Hopkins, Eric; ”Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England”; sid. 138

Såsom nämndes ovan utvecklades från 1833 ett så kallat halvtidssystem där barnen såväl arbetade som gick i skolan. Då förordningen från början endast reglerade textilindustrin, så var det från början endast dessa barn som tillhörde halvtidssystemet, men ju fler branscher förordningarna kom att gälla, ju fler barn kom att tillhöra halvtidssystemet. Systemet sågs som positivt vid införandet, då barn som annars hade blivit utan utbildning nu fick möjlighet att nå vissa kunskapsmål. Med tiden förändrades dock tillgången på utbildning och efterfrågan på barnarbetare. Detta gjorde att man inte längre behövde ett halvtidssystem så som varit fallet tidigare. Halvtidssystemet gjorde därför att fabriker kunde använda sig av minderårig arbetskraft längre än vad som egentligen hade varit nödvändigt. Det blev ett sätt att legitimera användandet av barnarbetare.

3.6. De engelska fackföreningarnas utbredning

Den engelska fackföreningsrörelsens början, det vill säga vid slutet av 1700-talet och in på början av 1800-talet, präglades av stora hinder. Dessa hinder utgjordes exempelvis av arbetsgivare. Som regel verkade arbetsgivarna mot att arbetstagarna skulle organisera sig fackligt.⁴³

Under 1800-talet började så fackliga ”klubbar” växa fram. Detta skedde i de större städerna och vanligtvis var de som organiserade sig från branscher med utbildad arbetskraft. Arbetarna från kolgruvor, textilfabriker, jordbruksarbetarna och en del utbildad arbetskraft var däremot inte fackligt organiserade. Dessa arbetargrupper med lägre utbildningsnivå såg det med tidens gång som effektivast att förbättra sina arbetsförhållanden genom att bilda en generell fackförening med arbetare från alla industrier. 1818 etablerades en sådan generell fackförening, men den kom inte att hålla särskilt länge. Fackföreningarna hankade sig fram, men hade inget nationellt ledarskap för föreningar och förbund förrän på 1860-talet.⁴⁴

Man kunde i samhället se förhoppningar om förbättrade arbetsförhållanden. Man kunde också se svårigheter att organisera sig fackligt, så därför kan man inte tacka den engelska

⁴⁰ Horn, Pamela; ”Children’s Work and Welfare, 1780-1890”; sid. 47ff

⁴¹ Horn, Pamela; ”Children’s Work and Welfare, 1780-1890”; sid. 26

⁴² Hopkins, Eric; ”Childhood transformed: Working-class children in nineteenth-century England”; sid. 136

⁴³ Pelling, Henry; ”A History of British Trade Unionism”; 1963; London, Macmillan and Company Limited; sid. 4f

⁴⁴ Pelling, Henry; ”A History of British Trade Unionism”; sid. 27ff

fackföreningsrörelsen för arbetet mot utnyttjande av minderårig arbetskraft. Istället kunde man i det engelska samhället se en allmän önskan om allmänt förbättrade arbetsförhållanden.

3.7. Karakteristiskt för Englands utveckling

Det finns några karakteristiska drag för den engelska utvecklingen. Exempel på detta är den tydligt förändrade synen på barn och barndom som ägde rum från slutet av 1700-talet till slutet av 1800-talet. Genom denna förändrade samhällssyn uppkom ett tryck som förändrade statens roll i förhållande till familjerna.

Ett annat karakteristiskt drag är det så kallade halvtidssystemet som skapades 1833 och höll fram till efter första världskrigets slut. Systemet var utformat så att barnarbetarna både skulle få arbeta och få gå i skolan. Systemet bemöttes positivt från början då barn som annars inte skulle haft möjlighet till skolgång nu fick det men med utvecklingen förändrades också denna syn till att ses som ett förlegat system där barnarbete legitimerades.

Ett tredje karakteristiskt drag interventionismens framsteg. Man gick från laissez-faire till en efterfrågan av restriktioner och regleringar. Många ansåg att sociala problem hade uppstått på grund av laissez-faire och att interventionism skulle lösa problemen. Dessa tre karakteristiska dragen för den engelska utvecklingen hör ihop och är exempel på hur lagstiftningen gick framåt i takt med samhällsutvecklingen.

3.8. Sammanfattning – den engelska utvecklingen

Barnarbetet var vanligt och naturligt i det engelska samhället. Barnen sågs som små vuxna som skulle lära sig inför det kommande arbetslivet. Med den industriella revolutionen och teknologiska förändringar kom dock förhållandet för barnarbete att förändras. Barnen kom in till fabriker och blev en självklar och billig del av arbetskraften. Det engelska samhället präglades av laissez-faire och motståndet mot användande av minderårig arbetskraft var vare sig övertygande eller kraftigt. Under de första årtiondena av 1800-talet började dock detta att förändras. Nu var efterfrågan på barnarbetare inte längre lika stor. Nu gick man i inrikespolitiken alltmer över till interventionism. Nu började man i parlamentet och i de övre klasserna börja oroa sig för problem som kunde skapas av en utbildad arbetsklass. Nu blev det tydligare och mer förfärande att barnen blev utnyttjade av fabriksägare, äldre arbetare och sina egna föräldrar. Under dessa första årtionden av 1800-talet kom ett antal fabriksförordningar, men de var mycket ineffektiva. Det sociala trycket ökade och 1833 antogs den första effektiva engelska förordningen mot barnarbete. Då textilindustrin var den industri som hade det största antalet barn anställda så var det textilindustrin denna förordning kom att reglera. Förordningen fastställde åldersgränser och arbetsdagens längd. Ett halvtidssystem infördes där barnen såväl arbetade som gick i skolan. Tidigare förordningar hade varit svåra att kontrollera, men nu tillsattes fyra inspektörer. 1844 kom ett tillägg till 183 års förordning och den effektiva lagstiftningsprocessen var nu igång. Det var inte bara förordningar som skapades och ägde rum i England under 1800-talets mitt. Tillgången till skolor ökade och skolornas effekter blev mer uppskattade av arbetsgivarna. Efterfrågan på barnarbetare minskade. Fler och fler delar i samhället som rörde barn reglerades och den engelska lagstiftningen var internationellt sett mycket effektiv. Synen på barn fortsatte att förändras och mot slutet av 1800-talet sågs barnen som barn istället för som små vuxna. Barnen skulle ha rätt till en barndom och de skulle ha rätt till en utbildning. Läskunnigheten gick upp och allt fler barn gick i skolorna och med tiden stannade de kvar i skolorna allt längre. Därför sågs halvtidssystemet med tiden som förlegat. Då det infördes, 1833, var det ett sätt att få fler barn att

gå i skolan, men mot slutet av 1800-talet var det snarare ett sätt för fabriksägare att få fortsätta använda sig av barn i arbetet. Fackföreningarna hade haft en lite knagglig start och kan därför inte ses som bidragande i arbetet mot barnarbete. Med tiden blev dock staten bidragande i arbetet mot barnarbete. Samhället fick fler och fler inslag av interventionism och det blev en självklarhet att staten skulle skydda barnen mot utnyttjande. Staten tog ett ansvar och en föräldraroll då barnens bästa inte troddes kunna ges av de egna föräldrarna.

4. DEN SVENSKA UTVECKLINGEN

4.1. Sverige och barnarbete historiskt

Barnarbete var inte ett nytt fenomen som dök upp i samband med industrialiseringen. Går vi tillbaka till det äldre bondesamhället ser vi att barn började arbeta redan vid 7-8 års ålder. Detta ansågs såväl naturligt som nödvändigt. Ju äldre barnen blev desto mer krävande arbetsuppgifter tilldelades de. Denna sorts barnarbete var ett sätt att minska arbetskraften, men också ett sätt att sysselsätta barnen och förbereda dem för vuxenlivet. Barnarbetet sågs dessutom ofta som av moraliskt värde. Barnen fick genom detta arbete lära sig alla arbetsmoment och uppgifter som fanns på gården.⁴⁵ Barnens arbetsförhållanden i bondesamhället var förhållandevis likt det inom hantverket. I hantverket kunde unga pojkar gå i lära hos en mästare. En hantverkare var nämligen tvungen att bli godkänd inom yrket för att kunna utöva det. Det var dock inget lätt liv dessa barn levde. I skördetiderna fick barnen i bondesamhället slita från soluppgång till solnedgång och hantverkets lärgossar var praktiskt taget livegna.⁴⁶

Med industrialismen kom dock barnarbetet att förändras. Förlagssystemet introducerades och arbetet förlades till gemensamma lokaler och kan ses som början till fabrikkssystemet. Genom detta började man organisera och fördela arbetet. Arbetsdelning blev allt vanligare och innebar att arbetet delades upp i ett stort antal olika moment. Att ha ett stort antal delmoment gjorde att man inte behövde utbildad arbetskraft i lika stor utsträckning. Barn klarade av många av momenten. Kostnaden för arbetskraften minskade då man endast behövde yrkesutbildade arbetare till de svåraste momenten och vuxna män endast för de tunga delarbetena. De kunde nöja sig med kvinnor och barn till resten av uppgifterna. Det var inte bara billigare att använda barn i arbetet utan de var också lättare att disciplinera. Dessutom var barnen lätta att bli av med, när de blev äldre avskedades många och nya unga barn sattes in. För fabrikanterna fungerade det väl med barnarbetare och de var förhållandevis lätta att få tag på, exempelvis genom tidningsannonser och från fattigvården. De flesta av de barn som arbetade kom från stora, fattiga familjer. För dessa familjer handlade barnens arbete om ett sätt att överleva. Denna form av barnarbete med organiserad arbetsdelning blev vanlig i tobaks- och tändsticksindustrin. Med tiden också inom glastillverkningen. Dessa tre industrier kom att ha störst andel barnarbetare under slutet av 1800-talet.⁴⁷

Här nedan visar en tabell de tre industriernas andel barnarbetare. Här kan också ses när trenden kom att vända. Tobaks- respektive tändsticksindustrins andel barnarbetare avtog runt 1860-talet, medan glasindustrins andel avtog först vid slutet av 1800-talet. När det gäller nationella siffror var vid 1860 nästan var femte arbetare under 15 år⁴⁸. Det är just vid femton år som gränsen för barn dras.

Andel barnarbetare av alla arbetare (%)

	1850	1860	1875	1891
Tobaksind.	35	25	15	3
Tändsticksind.	46	44	18	12
Glasind.	34	28	32	21

Källa: Bjurman, Eva Lis et. al.; "Barnhistoria: om barns villkor förr"; 1981; Solna; Esselte studium; sid. 112

⁴⁵ Bjurman, Eva Lis et. al.; "Barnhistoria: om barns villkor förr"; 1981; Solna; Esselte studium; sid. 96

⁴⁶ Bjurman, Eva Lis et. al.; "Barnhistoria: om barns villkor förr"; sid. 98

⁴⁷ Bjurman, Eva Lis et. al.; "Barnhistoria: om barns villkor förr"; 1981; sid. 99ff

⁴⁸ Ling, Birgitta; "Barnarbete i Sverige och övriga världen – förr och nu"; 1997; Stockholm; Rädda Barnen; sid. 4

Man kan säga att barnarbetet runt mitten av 1800-talet fanns både för familjerna och för fabriksägarna. För familjerna handlade det om försörjning. För fabriksägarna om billig arbetskraft för att stå sig konkurrensmässigt, så att de kunde bygga upp förmögenheter och utvidga sin verksamhet, vilket exempelvis Kockums Mekaniska Werkstad gjorde. För barnen var det dock inte positivt. I fabriker fick barnen ingen yrkesutbildning, så som de fick i det äldre bondesamhället och inom hantverket. De fick utföra sina arbetsmoment så länge de var unga och billiga. Därefter kasserades de för yngre och billigare arbetskraft. När fabriksägarna inte längre behövde eller kunde använda barnen till billig arbetskraft kom så barnarbetet att avskaffas⁴⁹. Det var också många barn som fick fysiska men på grund av det slitsamma arbetet.⁵⁰

Runt 1860-talet började så andelen barnarbetare avta. Barnarbetets betydelse minskade ungefär samtidigt som tillverkningen började mekaniseras. De barn som nu var anställda var främst äldre barn. Som kan ses i tabellen ovan skedde en kraftig nedgång runt 1860 för tobaks- respektive tändsticksindustrin. Denna nedgång skedde alltså innan 1881 års förordning trätt i kraft 1882, den förordning som ansågs vara den första effektiva lagstiftningen mot barnarbetet i Sverige. Man kan alltså inte tacka lagstiftningen för denna nedgång. Inte heller var det så att företagen blev mer humana. Exempelvis vid Kockums Tobaksfabrik i Malmö avskaffades barnarbetet vid cigarrtillverkningen, men det avskaffades inte vid tobaksspinningen. Detta trots att de båda ansågs lika hälsovådliga. Maskinerna övertog barnens arbete och barnen kunde inte sköta dessa maskiner. Konkurrensen hårdnade och för fabriksägarna blev barnen nu olönsamma, oanvändbara och överflödiga. Avskaffandet av barnarbete skedde dock inte samtidigt och när lagstiftningen kom reglerades inte samtliga branscher. Det var först under 1900-talets början barnarbetet kunde avskaffas inom samtliga branscher.⁵¹

Barnarbetet bredde ut sig som ett sätt att förbilliga produktionen. Denna anledning låg även bakom eftersträvandet av teknologisk förändring. Företagen gjorde vad de kunde för att stå sig mot konkurrenterna. Ironiskt nog ledde ytterligare teknologisk förändring till att barnarbetet inte längre blev lönsamt.⁵²

4.2. Sveriges barnarbetslagstiftning före 1881

För Kommerskollegium och myndigheter drog en gräns för barn vid 15 års ålder. När statistik redovisades handlade det om barn under 15 år. Det fanns också en undre gräns. De var 10 eller 12 år och minimigränsen fastställdes 1846 års fabriks- och hantverksordning till 12 år. 1863 kom den övre gränsen att höjas från 15 till 18 år. Det bör dock påpekas att det inte finns detaljerad statistik över arbetarnas ålder förrän 1800-talets mitt.⁵³

Diskussioner i riksdagen om barnarbete dök upp genom en motion av herr Rundgren till 1856-58 års riksdag. Detta förslag innebar bland annat att i de fall fabriker använde barn i arbete utan att barnen fyllt 12 år och inhämtat minimikunskaper skulle fällas till böter och att arbetstiden för barn skulle sänkas till 8 timmar per dag och för tiden för minderåriga till 10 timmar per dag⁵⁴. Detta förslag om reglering mottogs positivt av riksdagens ekonomiutskott. Förslaget godkändes

⁴⁹ Ling, Birgitta; *"Barnarbete i Sverige och övriga världen – förr och nu"*; sid. 4

⁵⁰ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 111f

⁵¹ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 111ff

⁵² Berglund, Bengt; *"Industriarbetsklassens formering: arbete och teknisk förändring vid tre svenska fabriker under 1800-talet"*; 1982; Göteborg; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Göteborgs Universitet; sid. 118

⁵³ Olsson, Lars; *"Då barn var lönsamma"*; sid. 80

⁵⁴ *"Betänkande angående minderårigas antagande och användande i fabrik, hantverk eller annan hantering"* afgifvet af dertill af Kongli. Maj:t förordnade Kommitterade; 1877; Stockholm; Haggström; sid. 62f

av adeln, prästerna och bönderna, men avlogs av borgarståndet. Tre stånd för och ett stånd mot ledde till en skrivelse som skickades till Kommerskollegium. De gick i sin tur vidare till fabriksföreningar för att inhämta yttrande i frågan. Dessa fabriksföreningar avstyrkte en sådan reglering. 1864 kom en näringsfrihetsförordning, men inte heller den tog upp frågan om reglering av barnarbetet. Detta trots ett stort antal motioner i ämnet. Frågan föll bort och kom inte upp på tapeten igen i riksdagen förrän 1875. Inställningen hade nu i riksdagen generellt förändrats till att utnyttjande av minderårig arbetskraft borde motarbetas. Nu kunde en barnarbetskommitté tillsättas. Det var denna kommittés förslag som utgjorde grunden till 1881 års förordning, den första effektiva lagstiftningen mot barnarbete.⁵⁵

4.3. Den svenska lagstiftningsprocessen

1881 kom så den först effektiva svenska lagstiftningen mot barnarbete. Denna grundades på ett förslag av 1875 års barnarbetskommitté och trädde i kraft 1882. (Se lagen i fulltext i bilaga 2.) Lagens effektivitet kan naturligtvis diskuteras, då den endast reglerade vissa industrigrenar. Förordningen reglerade barnarbetet inom hantverk och industri. Barnen som fick arbeta indelades i två åldersgrupper. Barnen var tvungna att ha fyllt 12 år för att få arbeta och denna gruppns övre åldersgräns gick vid 14 år. Barn över 14 år och under 18 år sågs som ”unga människor”. Den yngre gruppen, barngruppen, var tvungna att vara vid god fysik samt ha inhämtat minimikunskaper från folkskolan. Deras arbetstid begränsades till 6 timmar per dag. För gruppen unga människor begränsades arbetstiden till 10 timmar per dag.⁵⁶ Den yngre gruppen skulle ha minst en halvtimmas rast och den äldre gruppen minst två timmar. Därutöver fick kvinnor och barn inte arbeta under jord.⁵⁷

Det kan då påpekas, såsom av Eva Lis Bjurman och Lars Olsson:

”Regleringen av barnarbetet kom 50 år efter motsvarande engelska lag, en tid som motsvarar skillnaden i storindustrins genombrott i England och Sverige.”⁵⁸

I de branscher 1881 års förordning reglerade hade barnarbetet redan börjat avta. Minskningen skedde alltså inte på grund av lagstiftningen, men regleringen kom att påskynda denna utveckling.⁵⁹

Två industrigrenar som stod utanför förordningens regleringsram var järnindustrin och träindustrin. Detta var två av Sveriges viktigaste industrigrenar. Detta var också två av de industrigrenar som använde flest antal barnarbetare. Det finns beräkningar om att järnindustrin och träindustrin år 1890 sysselsatte nästan en tredjedel av landets minderåriga arbetare, nästan 6700 barn.⁶⁰

1899 kom ett lagförslag från civildepartementet, ett förslag om förändrade regleringar. Enligt detta förslag var den undre gränsen fortfarande 12 år. En förändring var att 13-åringars arbetstid skulle bli 10 timmar istället för 6 timmar, vilket var fallet efter 1881 års förordning. Gruppen unga människor, det vill säga 14-18-åringar, för förlängd arbetstid från 10 till 11 timmar. Det handlade alltså om lättnader för industrin. Såsom tidigare var järnindustrin och träindustri

⁵⁵ Olsson, Lars; *”Då barn var lönsamma”*; sid. 140f

⁵⁶ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *”Barnarbete och arbetarbarn”*; sid. 20

⁵⁷ Gårdlund, Torsten; *”Industrialismens sambälle”*; 1955; Stockholm; Tiden; sid. 327

⁵⁸ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *”Barnarbete och arbetarbarn”*; sid. 20

⁵⁹ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *”Barnarbete och arbetarbarn”*; sid. 23

⁶⁰ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *”Barnarbete och arbetarbarn”*; sid. 28

undantagsfall. De fick använda sig av 11-åringar då det handlade om ”lättare arbeten”. Detta förslag gick igenom år 1900.⁶¹

År 1912 var det återigen dags att förändra regleringarna av barnarbetet. Nu blev åldersgränsen 12 år för samtliga, till och med för järn- och träindustrin. Gränsen mellan barn och unga människor drogs vid 13 års ålder för pojkar och för flickor vid 14 år. Det fanns dock undantag även till denna arbetarskyddslag från 1912. Undantaget gällde glasbruk och lättare arbeten utomhus. För dessa gällde endast åldersgränsen 12 år. Ett annat undantag gällde arbetstiden inom gruvor, järnverk och sågverk. Dessa fick ha 14-18-åringar som arbetade 12 timmar per dag. För övriga gällde 6 timmar för 12-åringar och 10 timmar för 13-18-åringar.⁶²

4.3.1. Regleringens utförande

Att förordningen 1881 efterlevdes skulle kontrolleras av hälsovårds- och kommunalnämnder. Det fanns alltså än så länge ingen myndighet för detta utövande. Övervakningen var ofullkomlig, men en minskning i antalet barnarbetare skedde ändå.⁶³

Först 1889 infördes Sveriges första skyddslagstiftning, den så kallade Yrkesfarelagen. Förändringar i den svenska riksdagspolitiken hade ägt rum. Frågan om reglering av barnarbetet hade tidigare diskuterats av liberaler såväl som av konservativa. Under 1880-talet gick så frågan över till att främst ägas av de så kallade stadliberalerna. Dessa liberaler sågs mer humanistiska och filantropiskt präglade. De var dock allt som oftast alltför liberala för riksdagens konservativa. 1888 kom arbetarförsäkringskommitténs betänkande, vilket lade grunden för Yrkesfarelagen 1889 och Yrkesinspektionens grundande. Det var ett försiktigt betänkande som ville inrätta skyddsanordningar. För att få med sig de konservativa bönderna hade jordbruket uteslutits, men förslaget möttes ändå av kritik från denna grupp, och avslag yrkades. Det gjorde också storindustrins representanter. Betänkandet fick därför revideras för att kunna gå igenom. Yrkesinspektionens funktion blev nu att vara rådgivande. De var dessutom tvungna att i förväg meddela sin ankomst.⁶⁴

I början var yrkesinspektionen i liten skala och på 1890-talet fanns det bara fem yrkesinspektörer, vilket senare kom att utökas till åtta. Dessa skulle täcka hela landet. Arbetsbördan var dock alltför stor, vilket gjorde att de bara hann med var tionde arbetsplats per år. Dessutom var deras arbetsuppgifter inte fokuserade och instruerade så att de skulle övervaka just barnarbetarna och deras arbetssituation.⁶⁵

Efter uttalanden av provinsialläkare och hälsovårdsnämnder skapades en bild av barnens hälsotillstånd. Det var en bild av trötta, bleka och småväxta barnarbetare. Det var först efter 1900 som krav på läkarundersökning skrivits in i lagen. Före detta var fabriksägarna inte skyldiga att regelbundet undersöka barnarbetarna. När så kravet kom, så kom rapporterna om läkarbesiktning. Lungtuberkulos var inte bara vanligt, det var också en vanlig orsak till avsked. En annan var överansträngning. Arbetet var inte anpassat för barn. Det var tungt, långa timmar, dålig miljö och så vidare.⁶⁶

⁶¹ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; sid. 28

⁶² Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; sid. 28ff

⁶³ Gårdlund, Torsten; *"Industrialismens sambälle"*; sid. 327f

⁶⁴ Lundh, Christer och Gunnarsson, Christer; *"Arbetsmiljö, arbetarskydd och utvärderingsforskning"*; 1987; Lund; Ekonomisk-historiska föreningen; sid. 44f

⁶⁵ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; sid. 39

⁶⁶ Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; sid. 37f

4.4. Samhälleliga förändringar i Sverige

4.4.1 Industrins framväxt och förändringar

Vid 1850-talet började den svenska ekonomin påverkas av industrialiseringen, som bredd ut sig över Västeuropa. Priserna steg, lönerna steg och man kunde se en ökad aktivitet. Vid denna tid kom ett genombrott för den moderna industrin genom textiltillverkningen. Bomullsväverier och –spinnerier började mekaniseras detsamma gällde ylletillverkning. Ångmaskiner infördes och flera branschers produktion, däribland glasbruken och tobaksfabrikerna, ökade markant. Vi tar oss fram i tiden till 1870-talet och ser en stark efterfrågan på svenska varor. Investeringarna i industrin och infrastrukturen ökade och var karaktäristisk för denna tid. Institutioner skapades och järnvägsnätet byggdes ut. Under 1890-talet kan man börja tala om den moderna industrialiseringens genombrott. Industrin marscherade fram och fabrikkssystemen moderniserades. Urbaniseringen var på gång sedan tidigare, men ökade nu kraftigt. Sociala och politiska frågor fick ta mer plats, vilket kan ses i den groende fackliga organiseringen. Exportindustrin växte likt städerna och marknaden för industriella konsumtionsvaror.⁶⁷ Nu hade ett tydligt steg tagits från hemmamarknaden till industrialiseringen. Hemmamarknaden hade innan dess varit begränsande och som ett hinder för industrialiseringen.⁶⁸

Sverige förvandlades från jordbrukssamhälle till industrisamhälle. Detta medförde ny livsföring, specialisering av industriarbetet och att arbetarna alltmer blev knutna till fabriken. Övergången blev ändå förhållandevis lugn för Sveriges del då industrialiseringens utveckling i stor utsträckning ägde rum på landsbygden.⁶⁹

Den mekaniserade produktionen ledde till lägre produktionskostnader och därigenom lägre relativpriser. Nu infördes nya produkter. Nu ökade produktiviteten, nu steg inkomsterna och nu ökade utbudet och efterfrågan.⁷⁰

4.4.2. Samhällspolitiska förändringar

Den ekonomiska och sociala politiken har två perioder eller inriktningar som avlöser varandra under 1800-talet. Den första är laissez-faire och den andra interventionism. Den första perioden, den med laissez-faire präglade tiden fram till 1870-talet. Statsmakterna försökte undvika regleringar av den ekonomin och upphävde därför lagar och förordningar. Vid 1870-talet kom förändringen och man kunde i Sverige nu se mer och mer av interventionism. Industrialiseringen hade medfört ekonomisk utveckling, men också skapat sociala problem. Härefter sågs nu mer och mer lagstiftningar och regleringar och frågor såsom barnarbete, arbetarskydd och arbetslöshet började diskuteras allt mer flitigt. Barnarbetet var en av de första frågorna som togs upp och som skärpte regleringarna, då de tidigare varit alltför ineffektiva. Snart infördes också lagstiftning i förmån för arbetarskydd. Arbetslösheten ville dock inte staten lägga sig i, då de menade att de skulle vara neutrala inför alla parter på arbetsmarknaden.⁷¹

Det kan också nämnas att Sverige gick över från fyrståndsriksdag till tvåkammarsriksdag år 1866. Efter ståndsriksdagens avskaffande började diskussionerna om arbetarskydd.⁷²

⁶⁷ Schön, Lennart; *”Industrialismens förutsättningar”*; 1982; Lund; LiberFörlag; sid. 15ff

⁶⁸ Schön, Lennart; *”Industrialismens förutsättningar”*; sid. 31

⁶⁹ Schön, Lennart; *”Industrialismens förutsättningar”*; sid. 19

⁷⁰ Schön, Lennart; *”Industrialismens förutsättningar”*; sid. 32

⁷¹ Jörberg, Lennart och Krantz, Olle; *”Ekonomisk och social politik i Sverige 1850-1939”*; 1979; Lund; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Lunds Universitet; sid. 25f

⁷² Danielson, Gunnar; *”Från Yrkesfara till Arbetsmiljö: Yrkesinspektionen 100 år 1990”*; 1990; Solna; Arbetarskyddsstyrelsen sid. 16

4.5. Den svenska utbildningen

Många företagare påpekade en brist på utbildad arbetskraft, då de var tvungna att skaffa teknisk och arbetsledande personal från bland annat Storbritannien. Denna sorts arbetskraftsimport var vanlig fram tills 1850-talet. Staten försökte lösa detta genom att 1842 införa en obligatorisk folkskola. Man fick då en läs- och skrivkunnighet, men också ett förbättrat tekniskt kunnande till företagen, vilket bidrog till den ekonomiska utvecklingen.⁷³

Den svenska folkskolereformen från 1842 innebar en sexårig undervisningsplikt. Trots att plikt var satt till sex år gick barnen i allmänhet långt ifrån detta antal. Det rådde en kamp mellan arbetslivet och skolan om barnen och för många familjer prioriterades arbetet före skolan. Familjens försörjning kom helt enkelt först, vilket vid den tidpunkten sågs som såväl naturligt som nödvändigt. Detta gjorde att många barn slutade skolan med endast minimikunskaper. Myndigheterna arbetade på för att förhindra och förändra denna utveckling. Skolmyndigheterna såg det som en viktig uppgift för samhället att ge arbetarklassens barn utbildning.⁷⁴

Industrialismens förändringar ledde till förändringar i anställningen av barn. Barnarbetet började avta och allt oftare gick jobben till äldre barn. Det blev nu ett hopp mellan skolan och arbetslivet. För att underlätta detta hopp infördes exempelvis slöjdundervisning för pojkarna. För flickor, som befann sig lite längre ner på samhällsstegen, blev undervisningen mer praktiskt inriktad och bland annat hushållslära introducerades. Barnarbetslösheten sågs som ett problem. Det fördes en diskussion om nödvändigheten av en arbetsförmedling för barn. Man började sprida avgångarna från skolorna, så att barnen lättare skulle kunna finna anställning. Ökade insatser gjordes också för att barnens tid i skolan skulle bli längre. Den svenska skolan gick över från undervisningsplikt till skolplikt.⁷⁵

I folkskolan fann man arbetarklassens barn och i läroverken respektive flickskolorna fann man de högre klassernas barn. Under 1800-talet kom läroverkets undervisning att förändras allteftersom industrialiseringen utvecklades. De klassiska språken byttes ut mot moderna språk och undervisningen kompletterades med tekniska och naturvetenskapliga ämnen. Vid seklets slut delades läroverket upp i en högre del, gymnasiet, och en lägre del, realskolan. För flickorna såg det annorlunda ut. Här prioriterades praktiska och nyttiga kunskaper. Flickorna skulle lära sig hushållsarbete. Fram till 1800-talets slut var det svårt för flickor ur medelklassen att finna anställning utanför hemmet, men sedan började de få jobb som exempelvis kontorister, lärarinnor och telegrafister. Det var svårt för flickor ur medelklassen att skaffa högre utbildning, lika svårt som för de lägre samhällsklassernas pojkar. För flickorna ur de lägre samhällsklasserna var det inte bara svårt, utan omöjligt.⁷⁶ När det gällde folkskolan mötte denna inte böndernas behov. Undervisningen var inte utformad för att ge kunskaper användbara i jordbruket. Detta gjorde att bönderna sökte sig egna vägar för att skaffa den kunskap som behövdes. Under 1800-talets gång förändrades dock detta.⁷⁷

Mot 1800-talets slut kom de sociala förhållandena att förbättras i skolan. Detta skedde bland annat genom skolhälsovård och skolmåltider åt behövande grupper. Vid denna tid kunde man också se att allt fler skickade sina barn till folkskolan, till och med från de övre skikten i det svenska samhället. I början av 1900-talet kunde man se en minskning i katekesläsning och en

⁷³ Jörberg, Lennart; *"Den svenska ekonomiska utvecklingen 1850-1990"*; 1991; Lund; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Lunds Universitet; sid. 10

⁷⁴ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 74ff

⁷⁵ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 84ff

⁷⁶ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 88f

⁷⁷ Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; sid. 89

övergång mellan folkskola och realskola, men det blev inte en gemensam skola, en så kallad bottenskola förrän på 1950-talet.⁷⁸

4.6. De svenska fackföreningarnas utbredning

1881 utbröt en stor arbetarstrejk i Stockholm. Efter detta kom fackföreningar att bildas och detta i organisatoriskt syfte. I fackföreningsrörelsens begynnelse bestod verksamhetens av organisatoriska och agitatoriska uppgifter. Socialpolitiska och samhällsekonomiska frågor diskuterades flitigt. En fråga en av Stockholms fackföreningar la ner kraft på var en reform för att få in ”ni” i allmänt språkbruk. En annan fråga som var högt upp på dagordningen var nykterhetsfrågan.⁷⁹

Det första fackförbundet att bildas bland de industrigrenar med störst andel barnarbetare var Tobaksarbetareförbundet. 1889 satte Tobaksarbetareförbundet igång sin verksamhet. Detta skedde genom förbindelser mellan fackföreningar runt om. Tobaksarbetareförbundet upprättade en sjukkasse för medlemmarna och utbetalade dessutom arbetslöshetsunderstöd och reshjälp till desamma.⁸⁰

När den kungliga förordningen kom 1881 möttes den med ovilja till och med bland arbetare på sina håll. Denna inskränkning i användandet av minderårig arbetskraft ledde till en masspetition. 18000 skrev under och begärde en omarbetning av förordningen. Bland motståndarna fanns till och med föreningar av arbetare. En tanke bakom motståndet var att det skulle ”fostras en massa odågor”⁸¹. I denna tid av industrialismen såg arbetarna barnarbete inte som ett viktigt socialt problem.⁸² Det fanns dessutom faktorer på arbetsplatserna som var hämmande för den fackliga organiseringen. En patriarkalisk anda präglade 1800-talets fabriker, såsom exempelvis befodringsgångar som växte fram⁸³. Vid sekelskiftet 1900 var endast var femte eller var sjätte arbetare i Sverige medlem i en fackförening⁸⁴.

I samband med den kungliga förordningen låg fackföreningsrörelsen i startgroparna. Fackföreningsrörelsen låg inte bakom arbetet mot barnarbetet utan började gro i samband med att förordningen kom. Med tiden kom fackföreningarna att engagera sig allt mer i socialpolitiska och samhällsekonomiska problem, men detta var alltså först med tidens gång.

⁷⁸ Bjurman, Eva Lis et. al.; *”Barnhistoria: om barns villkor förr”*; sid. 93

⁷⁹ *”Fackföreningsrörelsens – Framställning om dithörande förhållanden i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, England och Frankrike”*; Landsorganisationen i Sverige; 1912; Stockholm; Tiden; sid. 42

⁸⁰ *”Fackföreningsrörelsens – Framställning om dithörande förhållanden i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, England och Frankrike”*; sid. 99f

⁸¹ *”Fackföreningsrörelsens – Framställning om dithörande förhållanden i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, England och Frankrike”*; sid. 67

⁸² *”Fackföreningsrörelsens – Framställning om dithörande förhållanden i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, England och Frankrike”*; sid. 67f

⁸³ Berglund, Bangt; *”Industriarbetarklassens formering: arbete och teknisk förändring vid tre svenska fabriker under 1800-talet”*; sid. 307

⁸⁴ Gårdlund, Torsten; *”Industrialismens sambälle”*; sid. 395

4.7. Karakteristiska drag för den svenska utvecklingen.

Ett karakteristiskt drag för den svenska utvecklingen är tack vare den svenska folkskolereformen. Denna reform kom tidigt och var förhållandevis anpassad till samhället i övrigt, men undantag då de ofta fick ge med sig av ekonomiska skäl.

Ett annat karakteristiskt drag är att Sverige gick över från fyrståndsriksdag till tvåkammarsriksdag. När det var fyra ständer var det svårare att få igenom regleringar jämfört med tvåkammarsriksdagen. Det berodde också på mer interventionism i politiken och i samhället.

Ett tredje karakteristiskt drag var utelämnandet av järnindustrin och träindustrin vid 1881 års förordning. Dessa industrier var Sveriges viktigaste och fick därför stå utanför ända till 1912. Dessa drag bidrog till arbetet mot användande av minderårig arbetskraft.

4.8. Sammanfattning – den svenska utvecklingen

Det var i Sverige både vanligt och naturligt att barnen arbetade. Före den industriella revolutionen skedde mycket av det svenska barnarbetet i jordbruket och i hantverket. Barnen fick genom detta arbete dels sysselsättning och dels yrkesutbildning. Med industrialismen förändrades dessa förhållanden. Arbetet utgjorde fortfarande sysselsättning, men barnen fick inte längre en yrkesutbildning. Fabriksarbete var istället uppdelat i delmoment och då barnen inte längre behövdes kunde de lätt avskedas. Organisationen med delarbete var betydligt billigare för fabriksägarna. Barnen hade i sin tur inget val utan var tvungna att arbeta och bidra till familjens försörjning. Barnarbetet var alltså både till för fabriksägarna och för familjerna.

1842 infördes en obligatorisk folkskola genom den svenska folkskolereformen. I det svenska 1840-talet rådde en kamp om barnen mellan fabrikena och skolorna. Skolmyndigheten såg det som en viktig uppgift för samhället att ge arbetarklassens barn utbildning. Skolundervisningen förändrades för att passa den nya tiden. Nu var det moderna språk som gällde och nu prioriterades praktiska och nyttiga kunskaper.

Sverige hade en svag lagstiftning i barnarbetsfrågan och vid 1856-58 års riksdag lades en motion för reglerande av barnarbete. Motionen gick inte igenom och frågan blev tyst ett slag. 1875 tillsattes en barnarbetskommitté, vilken utgjorde grunden för 1881 års förordning. Förordningen reglerade barnarbete inom hantverk och industri. Den fastställde åldersgränser och tillåten arbetstid. Den tydliggjorde också att barnen skulle ha inhämtat minimikunskaper och vara vid god fysik. Denna förordning kom 48 år efter den första effektiva engelska lagstiftningen mot barnarbete. Den motsvarar också rent tidsmässigt skillnaden i storindustrins genombrott.

Runt 1860-talet så började barnarbetet att minska. Vid denna tid kom också tillverkningen att utvecklas och mekaniseras. Denna nedgång skedde innan 1881 års förordning, den första effektiva lagstiftningen mot barnarbete i Sverige. Då järnindustrin och träindustrin var Sveriges viktigaste industrigrenar fick de stå utanför regleringarna. Med tiden kom dock även dessa industrigrenar att vara en del av förordningens regleringar. För att kontrollera att förordningarna efterföljdes var det vid 1881 hälsövards- och kommunalnämnder som hade ansvaret. 1889 kom så Yrkesfarelagen och den så kallade Yrkesinspektionen inrättades. Sverige fick fem yrkesinspektörer, men ökades sedan till åtta.

Fackföreningsrörelsens roll i arbetet mot barnarbete var inte särskilt stor. Fackföreningarna hade inte etablerats då 1881 års förordning antogs och dessutom möttes förordningen med ovilja från bland annat arbetarhåll. En masspetition för att omarbete förordningen lämnades till och med in.

I början av 1900-talet hade skolgången blivit allt vanligare. Allt fler gick i skolan och de gick allt längre. En minskad efterfrågan på barnarbetare och statsliga regleringar gjorde att allt färre minderåriga arbetade. Sverige hade gått över från laissez-faire till interventionism. Vid denna politiska förändring var det naturligt att först reglera i förmån för barnen.

5. JÄMFÖRELSE MELLAN ENGLAND OCH SVERIGE

5.1. Om barnarbetet historiskt

Barnarbetets historiska utveckling har i England och Sverige varit mycket liknande. Användande av barnen, inträde till fabriker, den minskade efterfrågan på barnarbetare och så vidare. Därför ges här en generell bild av barnarbetet i Sverige och England historiskt.

I båda länderna har barnarbete funnits genom tiderna ibland annat hantverk och jordbruket. Här hjälpte barnen till från tidig ålder och kunde på så sätt sysselsättas och samtidigt bidra till familjens försörjning. Det var ett hårt liv för barnen och de var praktiskt taget livegna. Med den industriella revolutionen och teknologiska förändringar förändrades barnarbetets utseende. Barnen flyttade in till fabriker och blev tydligt en del av arbetskraften. I England var textilindustrin och jordbruket de största arbetsgivarna av minderårig arbetskraft och i Sverige var det tobaksindustrin, tändsticksindustrin och glasindustrin som hade störst andel barnarbetare. Det tidiga barnarbetet hade kunnat erbjuda barnen en yrkesutbildning då de fick lära sig alla arbetsmoment, men i fabriker användes barnen så länge de var lönsamma och sedan byttes de ut och in kom yngre och billigare arbetskraft. Då barnen utnyttjades i fabriksarbetet kan man säga att barnarbetet fanns för familjerna och för fabriksägarna, då båda tjänade ekonomiskt på att barnen arbetade. Den teknologiska utvecklingen fortsatte och efterfrågan på barnarbete minskade. I båda länderna började barnarbetets minskning innan den första effektiva lagstiftningen i respektive land antogs.

5.2. Om barnarbetslagstiftningen före den första effektiva lagstiftningen

De engelska diskussionerna om barnarbete uppstod som en reaktion på industrialiseringens sociala konsekvenser. Barnarbete hade tidigare setts som såväl naturligt som nödvändigt, men detta började så smått ifrågasättas. Ett socialt tryck skapades och förordningar infördes. Dessa förordningar var dock ineffektiva och ignorerades av de flesta. Arbetsförhållanden var ändå en viktig fråga för engelsmännen och detta tillsammans med de ineffektiva förordningarna ledde till ett ökat opinionstryck som ville ha kraftfullare tag från statens sida.

I Sverige fanns tydliga reglerade åldersgränser från 1846, men då det inte fanns någon som kontrollerade att lagen efterföljdes ignorerades den istället av de flesta. Diskussioner i riksdagen om regleringar av barnarbetet dök genom en motion upp femton år före den första effektiva lagstiftningen. Motionen mottogs både positivt och negativt, men gick till slut inte igenom. Det dröjde nästan ett decennium innan frågan på allvar kunde tas upp igenom. Opinionsen i riksdagen hade förändrats och nu tillsattes en barnarbetskommitté för att utreda frågan.

Även här har utvecklingen sett liknande ut för de två länderna. Diskussioner i samhället har skapat en efterfrågan på regleringar av barnarbetet. Detta har skett lite hackigt i början, med förordningar som inte var alltför effektiva. Trycket har bestått, vilket har lett fram till att effektiva lagar har trätt i kraft.

5.3. Om lagstiftningsprocessen

5.3.1 Om den första effektiva lagstiftningens utformning

I England kom 1833 års förordning att gälla textilindustrin. Minimåldern sattes till 9 år och man skilde mellan barn och unga människor. Barnen tilläts arbeta 8 timmar per dag eller 48 timmar per

vecka och för unga människor gällde 12 timmar per dag. Ett halvtidssystem infördes och barnen skulle ha intyg på två timmars skolundervisning er dag. Nu tillsattes inspektörer att kontrollera att lagen efterföljdes. För Sveriges del kom 1881 års förordning att gälla hantverk och industri, med undantag för järnindustri och träindustri. Minimialdern sattes vis 12 år och även här fanns uppdelningen barn och unga människor. Barnen tilläts arbeta 6 timmar per dag och unga människor 10. I Sverige fanns inte ett halvtidssystem utan här skulle barnen ha inhämtat minimikunskaper för att få arbeta. I Sverige kontrollerade hälsovårds- och kommunalnämnder att lagen efterföljdes. Här tillsattes inte inspektörer förrän 1889. Det är värt att påpeka att den tid som skiljer den engelska och den svenska lagstiftningen åt motsvarar också tidsskillnaden i storindustrins genombrott hos de två länderna. Den svenska lagstiftningen var alltså hårdare än den engelska, men den engelska kontrollerades kraftfullare då de direkt tillsatte inspektörer.

Kritik mot lagstiftningen gällde i England en risk att barnen skulle driva runt på gatorna om de inte fick arbeta. Kritik kom också från textilfabrikernas ägare för att endast en industri hade valts ut. Det fanns också de som ville förlänga barnens arbetsdag från 8 till 10 timmar. Den svenska kritiken mot lagstiftningen kom bland annat från arbetarhåll där en masspetition med 18000 namnunderskrifter lämnades in.

5.3.2 Om den övriga lagstiftningsprocessen

I England kom 1844 ett tillägg till 1833 års förordning. Minimialdern sänktes till 8 år och arbetstiden till 6,5 eller 7 timmar per dag. Skoldagens längd förlängdes till 3 timmar. Med tiden kom kvinnor att räknas till gruppen unga människor och tidpunkterna då barn respektive unga människor och kvinnor fick arbeta fastställdes. Med tiden kom också fler branscher att regleras genom fabriksförordningar och 1874 blev den allmänna minimialdern satt till 10 år. I Sverige kom också i början en sänkning i åldern genom 1900 års förordning, men detta var att 13-åringar skulle tillåtas arbeta 10 timmar per dag och att unga människor, 14-18 år gamla, skulle få arbeta 11. I Sverige var träindustrin och järnindustrin fortfarande undantag. De tillkom från och med 1912. För samtliga gällde nu 12 som minimialder och gränsen för unga människor gick vid 13 år för pojkar och 14 för flickor. Den fastställda arbetstiden blev nu 6 respektive 10 timmar.

Även nu var den svenska lagstiftningen hårdare än den engelska. Den svenska lagstiftningen hade fler branscher redan från början och tog förhållandevis snabbt med samtliga. Den engelska lagstiftningsprocessen var mer långdragen och kom att behandla olika delar i olika förordningar, vilket skapade förvirring. Den svenska var på så sätt tydligare och mer övergripande.

5.4. Om samhällsförändringar

I såväl England som Sverige kunde man i tiden före, under och efter lagstiftningsprocessen se tydliga samhällsförändringar. I båda länderna hade laissez-faire med få restriktioner varit samhällspräglade. I båda länderna började befolkningen med iden efterfråga interventionism. I båda länderna var arbetsförhållandena för barn en av de första frågorna där staten spelade en aktiv roll. För Englands del är det mycket tydligt att synen på barn förändrades under 1800-talet, från att barn sågs som små vuxna till att ses mer som barn. Man kunde även i Sverige se denna förändrade syn, men inte lika tydligt. För Sveriges del var det istället mer tydligt, jämfört med England, att man runt 1870-talet gick från laissez-faire till interventionism och på allvar började diskutera frågor om arbetarskydd.

5.5. Om utbildningen

I England kom de läge klassernas barn att utbildas som ett sätt att lära dem ”sin plats i samhället”. Här strävades det efter social harmoni och i parlamentet var de oroliga för vad en utbildad arbetarklass kunde ta sig till. Det var dock svårt att få dessa barn till skolan då det inte var obligatoriskt och inte gratis. Ett sätt var då att upprätta gratis skolor för de allra fattigaste, så kallade ”Ragged Schools”. Ett annat sätt var införandet av halvtidssystem, vilket infördes 1833. Genom detta system fick barnen både arbeta och gå i skolan. De var tvungna att ha intyg från skolan för att få arbeta. Detta halvtidssystem mottogs positivt från början i och med att barn som annars inte hade haft möjlighet till skolgång nu fick det, men med tidens gång kom det att ses som ett sätt att ha kvar och legitimeras barnarbetet. Först på 1860-talet började regeringen ge skolorna statliga finansiella bidrag.

I Sverige genomfördes år 1842 en folkskolereform. Skolmyndigheterna såg det som en viktig uppgift för samhället att ge arbetarklassens barn utbildning. Det var dock inte heller i Sverige lätt att få barnen till skolan, då det mellan skolorna och fabriker rådde en kamp om barnen. I den svenska undervisningen prioriterades nu praktisk och nyttig undervisning, så som slöjd för pojkarna och hushållslära för flickorna. Mot 1800-talets slut kom de sociala förhållandena att förbättras genom exempelvis skolhälsovård och skolmåltider. Det blev nu allt vanligare att skicka sina barn till skolan.

Om man nu jämför de båda ländernas utbildningsväsende hade båda i början av industrialiseringen svårt att få barnen från de lägre samhällsklasserna till skolorna, då de var tvungna att jobba och bidra till familjens försörjning. Sverige hade det dock lite lättare. Här började man tidigt med en folkskolereform, man anpassade undervisningen till behovet, skolgången var gratis och insatser gjordes för att förbättra de sociala förhållandena i skolan. I England däremot var de lägre klassernas undervisning snarare ett sätt att uppnå social harmoni. Frivilligorganisationer fick starta upp gratis skolor för de allra fattigaste och det tog lång tid innan staten bidrog ekonomiskt till skolorna.

5.6. Om fackföreningsrörelsens utbredning

Till skillnad från den svenska tog den engelska fackföreningsrörelsen sin början decennier före den första effektiva lagstiftningen. För Sveriges del kom fackföreningsrörelsen igång parallellt med och efter lagstiftningen. Den engelska hade stora hinder och svårt att ta sig fram medan det gick lättare för den svenska. Gemensamt för de båda ländernas fackföreningsrörelser var att de inte var bidragande till den första effektiva lagstiftningen i respektive land. I England fokuserades arbetet på allmänt förbättrade arbetsförhållanden. Denna fråga var fokuserad även i Sverige tillsammans med bland annat nykterhetsfrågan. Det kan dock nämnas att när den svenska förordningen kom 1881 möttes den av kritik från bland annat arbetarhåll.

De båda ländernas fackföreningsrörelser var på sätt och vis i begynnelsen då de första effektiva lagstiftningarna kom. Deras arbete i frågan om reglering i användandet av minderårig arbetskraft kom först långt senare och tas därför inte upp i detta arbete.

6. SLUTSATSER

Fyra övergripande frågor ställdes i början av arbetet och skall besvaras här. Dessa var:

1. **Hur såg lagstiftningsprocessen mot barnarbete ut i England respektive Sverige?**
  - Varför lagstiftade man?
  - Varför kom lagstiftningen då den kom?
  - Vad innebar lagstiftningen?
2. **Vilka konsekvenser medförde lagstiftningen mot barnarbete i England respektive Sverige?**
3. **Vilka likheter och skillnader kan man finna mellan England och Sverige i fråga om lagstiftningsprocessen och dess konsekvenser?**
4. **Hur såg orsakssambandet mellan teknologisk förändring och lagstiftning ut?**

Nedan kommer varje frågan att besvaras för sig.

6.1. Lagstiftningsprocessen i England

I England hade i början av 1800-talet ett socialt tryck uppstått. Barnarbete hade tidigare setts som naturligt och nödvändigt, men engelsmännen var inte lika säkra längre. Samtidigt hade en oro börjat spira, framförallt i parlamentet, om vad en utbildad arbetarklass skulle kunna ställa till med. Den industriella revolutionen och den politik präglad av laissez-faire som hade förts hade enligt många medfört sociala problem. Det var nu dags för staten att ta en aktiv roll och ”rätta till” dessa problem. I början av 1800-talet hade ett antal förordningar antagits, men ingen av dem var särskilt effektiv. Det var därför dags att tydligt ta ställning. I denna tidens England hade också en nedgång på efterfrågan av barnarbetare skett och det blev då lättare att lagstifta, då efterfrågan inte längre var lika stor. Man valde i England att börja med att reglera textilindustrin. Denna industri var den största engelska arbetsgivaren när det gällde barnarbetare och man hade här inte samma efterfråga på den minderåriga arbetskraften. Lagstiftningen som kom innebar en tydlig minimiålder som sattes vid 9 år. Här tydliggjordes också att man särskilde på barn och unga människor. Staten ville nu att de lägre klassernas barn skulle få en viss nivå av utbildning och därför inrättades det så kallade halvtidssystemet. För att kontrollera att lagen efterföljdes tillsattes inspektörer, vilket gjorde att den engelska lagstiftningen kontrollerades hårdare än andra länders lagstiftningar i frågan.

Med tiden kom fler branscher att regleras. Den engelska lagstiftningen skedde verkligen gradvis och en mängd förordningar gick igenom, vilka reglerade olika områden. Det blev en ganska långdragen process, men till slut blev det en generell lagstiftning och 1874 blev den allmänna minimiåldern satt till 10 år.

Lagstiftningen tillkom därför att det i dåtidens England fanns önskemål om att man skulle reglera barnarbetet. Det var främst en reglering av barnarbetet som efterfrågades och inte ett avskaffande. Tidpunkten då lagstiftningen kom var på grund av den teknologiska förändringen som lett till en minskning i barnarbetet och att det sociala trycket fanns. Interventionismen började göra intåg i den engelska politiken och därför att man på grund av den minskade efterfrågan på barnarbetare nu hade lättare för att få gehör.

6.2. Lagstiftningsprocessen i Sverige

I Sverige hade frågan väckts ett par decennier före 1881 års förordning gick igenom. Då var det fortfarande för tidigt för att kunna lagstifta mot barnarbete. Det fanns fortfarande en efterfrågan på minderårig arbetskraft. Den svenska riksdagen var en ståndsriksdag och det var svårt att få gehör bland borgarståndet. Sverige var dessutom fortfarande präglad av laissez-faire och interventionismens intåg ägde inte rum förrän på 1870-talet. När så 1870-talet kom kunde frågan återigen tas upp. Det var nu en tvåkammarsriksdag och en minskad efterfrågan på barnarbetare. När man nu ville se mer inblandning från statens sida var barnarbetet en naturlig fråga att börja med. 1881 års förordning reglerade minimiåldern för barn inom hantverket och industrin till 12 år. Likt den engelska lagstiftningen skilde man i Sverige på barn och unga människor. Arbetstiden fastställdes för de två grupperna. Barnen var tvungna att ha inhämtat minimikunskaper från folkskolan för att få arbeta. Det var hälsovårds- och kommunalnämnder som sattes att kontrollera att lagen efterföljdes. Undantag för reglering i förordningen var järnindustrin och träindustrin. Anledningen till att dessa två fick stå utanför var att dessa var Sveriges viktigaste industrier. Man kan alltså säga att man i Sverige valde att reglera barnarbete i industrier där det inte skulle drabba Sveriges inkomstkälla och konkurrenskraft.

Sverige kom senare att tillsätta yrkesinspektörer att kontrollera att lagen efterföljdes istället för hälsovårds- och kommunalnämnder. Med tiden kom man också att ta med träindustrin och järnindustrin i 1912 års förordning.

6.3. Lagstiftningens konsekvenser i England

Genom lagstiftningen började man reglera textilindustrin. Denna reglering kom efter att barnarbetet hade börjat gå ner och var på så sätt inte lika kontroversiellt som om det hade gällt någon annan industri. Trots att barnarbetet hade gått ner i branschen innan lagstiftningen kom betyder inte det att lagstiftningen var verkanlös. Istället kom 1833 års förordning att ge utvecklingen en skjuts på vägen. Exempelvis minskade å sin sida andelen barn i bomullsdistriktet och läskunnigheten å sin sida ökade. Att England tidigt tillsatte inspektörer gjorde att lagstiftningen kunde kontrolleras och efterföljas. Då det var en effektiv kontroll av lagstiftningen blev den effektiv och kunde därför utvecklas till att innefatta fler och fler branscher och med tiden förlänga skoltiden och höja den tillåtna minimiåldern.

6.4. Lagstiftningens konsekvenser i Sverige

Genom den svenska lagstiftningen kom hantverk och industri att regleras. Inom dessa hade barnarbetet redan börjat gå ner, men nu fick utvecklingen i Sverige en skjuts på vägen. I och med 1881 års förordning ökade medvetenheten om barnarbetarnas förhållanden. Provinsialläkare förmedlade bilder om barnens förhållanden och opinionen kunde växa. Regleringen av barnarbetet var ett första steg i ett mer interventionistiskt Sverige. Härefter började frågorna om arbetarskydd att diskuteras allt flitigare. Den svenska lagstiftningen skedde gradvis och tog med tiden också med träindustrin och järnindustrin. 1881 års regleringar motogs förhållandevis lugnt, trots masspetitioner och dylikt. Fabriksägarna hade, förutom den ökade läskunnigheten, börjat uppskatta den disciplin skolan gav de minderåriga arbetarna. Därför kunde ytterligare regleringar antas utan allt för stora protester.

6.5. Likheter och skillnader mellan Englands och Sveriges utveckling

England och Sverige har haft en likartad utveckling i lagstiftningsprocessen mot barnarbete. De båda länderna har en likande utveckling av barnarbetet innan den första effektiva lagstiftningen i respektive land antogs med jordbruk och hantverk i början som mer och mer gick över till industriarbete. Såväl de engelska som de svenska barnen användes och utnyttjades av föräldrar och fabriksägare för ekonomisk vinnings skull. De båda länderna upplevde också en minskning i barnarbetet och i efterfrågan på barnarbetare på grund av den teknologiska utvecklingen. I de

båda länderna ägde dessa minskningar rum före de effektiva lagarnas intåg. Hos bägge kunde man också se tydliga förändringar i samhället. Dels förändrades synen på barn och del förändrades politiken från präglad av laissez-faire till präglad av interventionism. Före den effektiva lagstiftningen i respektive land uppstod också ett ökat socialt tryck på förändring. En förändring till förmån för barnarbetets reglerande. Fackföreningsrörelsen hade inte hos någon av dem hunnit utvecklas till en samhällsaktör att räkna med. När det gäller skolgången hade både England och Sverige svårt att få dit barnen i början, men sedan skiljer sig ländernas utbildningsväsende åt. I själva lagstiftningarna finns såväl likheter som skillnader. Till likheterna hör att man skilde på barn och unga människor och dessa grupper fick olika långa arbetsdagar. Till likheterna hör också att det i början inte handlade om samtliga branscher, utan om vissa utvalda. Ytterligare en likhet är att lagstiftningen fick ske gradvis, för att på så sätt få gehör hos fabriksägarna, föräldrarna och resten av befolkningen. Det kan även nu påpekas att den svenska lagstiftningen kom ca 50 år efter den engelska och att den svenska storindustrins genombrott var ca 50 år efter den engelskas.

Till skillnaderna hör utbildningsväsendets utformning. Medan man i Sverige byggde upp en allmän folkskola till de lägre samhällsklassernas barn var man i England tvungen att förlita sig på frivilligorganisationer för att barnen skulle få utbildning, då det annars var avgiftsbelagt. Den svenska skolan anpassade sig också med tiden efter vad som efterfrågades och införde bland annat slöjdundervisning, moderna språk och hushållslära. Denna utveckling skedde inte i England. I England infördes halvtidssystemet, så att barnen skulle kunna både arbeta och gå i skolan. Detta medan barnen i Sverige var tvungna att ha inhämtat minimikunskaper från början för att få börja arbeta. I Sverige såg skolmyndigheten det som en viktig uppgift att utbilda arbetarklassens barn, medan skolundervisningen för arbetarklassens barn i England var ett sätt att lära dessa barn "sin plats i samhället" och på så sätt undvika social oro. När det gäller skillnaderna i lagstiftningen handlar det först och främst om hur kraftfulla de var. Den engelska satte minimiåldern till 9 år, medan den svenska satte den till 12 år. Den svenska lagstiftningen var hårdare än den engelska, men den engelska var kraftfullare i sin kontroll då man direkt tillsatte inspektörer. Sveriges förordningar var färre till antalet, övergripande och generella, medan Englands förordningar var fler och reglerade mindre områden. Den engelska lagstiftningsprocessen behövde också längre tid på sig, men var ändå inte lika hård i sina regleringar som den svenska.

Sammanfattningsvis kan man säga att de båda lagstiftningsprocesserna var mycket lika varandra, även om delar i lagstiftningarna och utbildningsväsendet skilde sig åt. Det är fler likheter än skillnader, då man till likheterna finner de politiska systemen, den teknologiska utvecklingen, efterfrågan på minderårig arbetskraft och att lagstiftningen var tvungen att ske gradvis.

6.6. Orsakssambandet mellan teknologisk förändring och lagstiftning

Som setts i såväl den engelska utvecklingen som i den svenska kom de första effektiva lagstiftningarna mot barnarbete först efter att ländernas teknologiska förändring minskat behovet av barnarbetare. Frågan som ställts i detta arbete gällde huruvida man kan finna ett samband mellan den teknologiska förändringen och lagstiftningen. Svaret på denna fråga är ja! För bägge länderna gäller att barnarbete genom den teknologiska utvecklingen blev mindre lönsamt och mindre användbart. I denna tid med dessa teknologiska förändringar kunde man i samhället också se förbättrade ekonomiska förutsättningar, mycket tack vare just de teknologiska förändringarna. Därutöver förändrades samhället socialt och politiskt. De politiska och sociala förändringarna kunde komma till stånd på grund av de teknologiska förändringarna och de förbättrade ekonomiska förutsättningarna. De teknologiska och ekonomiska förändringar bidrog till att länderna kunde föra en alltmer rundhänt socialpolitik. Om vi tar Sverige som exempel kunde inte den första effektiva lagstiftningen mot barnarbete antas förrän de teknologiska

förändringen hade lett till en minskning i användandet av barnarbetare. Vid denna förordning från 1881 tilläts fortfarande träindustrin och järnindustrin använda barnarbetare, då de fortfarande spelade en viktig roll för den svenska ekonomin. Till dessa två industrier hade den teknologiska utvecklingen inte kommit så långt att barnarbetarna här var olönsamma och oanvändbara. Med tiden blev så fallet även för träindustrin och järnindustrin och 1912 kom även dessa industrier att regleras. Om vi sedan tar exempel från den engelska utvecklingen kom deras första effektiva lagstiftning 1833. Detta var efter en teknologisk utveckling som även här hade minskat användandet av barnarbetare. När användbarheten och lönsamheten inte längre var lika stor uppstod det sociala trycket. De teknologiska förändringarna hade skapat förbättrade ekonomiska förutsättningar och det fanns nu en önskan om och en möjlighet till att föra en mer rundhänt socialpolitik.

Sammanfattningsvis kan sägas att det i båda länderna har förts en mer rundhänt socialpolitik i form av regleringar av barnarbete, då de teknologiska förändringarna har skapat förbättrade ekonomiska förutsättningar. Det blev "lättare" att fatta beslut om reglering av barnarbete, då den minderåriga arbetskraften inte längre var användbar och lönsam. Nu blev det också lättare att efterfölja det föreskrivna reglerandet. Det föreskrivna och det faktiska reglerandet började komma allt närmre varandra. Det bör dock påpekas att den teknologiska förändringen i länderna hade lett till en minskning i användandet, inte ett avskaffande, av barnarbetet. Lagstiftningen kom efter att minskningen hade påbörjats, men kunde då driva på denna utveckling.

7. AVSLUTNING

Barnarbetet i Sverige avskaffades främst på grund av den teknologiska utvecklingen. Lagstiftningen kom först efter att barnarbetet börjat gå ner, men var för den sakens skulle inte kraftlös, utan drev på utvecklingen mot utnyttjande av minderårig arbetskraft en aning. Detsamma gällde i England. Det var ingen tillfällighet att lagstiftningarna i de båda länderna kom efter att den teknologiska utvecklingen hade minskat efterfrågan på minderårig arbetskraft. Denna minskning gjorde det lättare för det engelska parlamentet och den svenska riksdagen att lagstifta och det gjorde det lättare för befolkningarna att ta emot och acceptera dessa, även om lagstiftningarna inte kom utan kritik. Den teknologiska utvecklingen, den minskade efterfrågan på barnarbetet och den ökade interventionismen i samhällspolitiken skapade lagstiftningarnas tid och rum. Dessa tillsammans gjorde lagstiftningsprocesserna i Sverige och England möjliga. Det fanns skillnader i ländernas utveckling, stora skillnader. Detta kan dock ses naturligt då det är två skilda länder med vatten däremellan det gäller.

För båda länderna var den teknologiska utvecklingen den avgörande anledningen till barnarbetets minskning. För båda länderna kunde lagstiftningen driva på utvecklingen mot ett minskat användande av minderårig arbetskraft. För båda länderna kunde man också se ett orsakssamband mellan den teknologiska förändringen och lagstiftningen.

Det vore intressant att kunna göra en jämförelse med ett senare utvecklat land. Man skulle då kunna undersöka och klarlägga om lagstiftningen generellt kommer senare än den teknologiska utvecklingen. En sådan jämförelse ligger utanför möjligheterna i denna uppsats.

Min förhoppning var att ge en tankeställare och att ett intresse i frågan skulle väckas. Barnarbete är, enligt min mening, ett fasansfullt utnyttjande av en annan människas liv som jag inte anser någon ha rätt till. Trots detta bör man ändå vara konstruktiv. Till exempel föreslå uppbyggnad av utbildningsväsende, hälsovård och dylikt istället för att snabbt och enkelt fördöma andra länder och deras arbetsförhållanden utan att ens tänka på hur vår egen historia ser ut. England och Sverige tog bra initiativ i lagstiftningsprocessen, men de var inte fulländade.

8. APPENDIX

8.1. Bilaga 1

Extracts from The Factory Act of 1833

... no person under eighteen years of age shall [work] between half-past eight in the evening and half-past five in the morning, in any cotton, woollen, worsted, hemp, flax, tow, linen or silk mill...

... no person under the age of eighteen shall be employed in any such mill... more than twelve hours in... one day, nor more than sixty-nine hours in... one week...

There shall be allowed... not less than one and a half hours for meals.

It shall not be lawful for His Majesty to appoint four Inspectors of factories where... children and young persons under eighteen years of age [are] employed, empowered to enter any... mill, and any school... belonging thereto, at all times... by day or by night, when such... factories are at work.

The Inspectors shall have power to make such rules as may be necessary for the execution of this act, binding on all persons subject to the provisions of this act; and are authorised to enforce the attendance at school of children employed in factories according to the provisions of this act.

Every child restricted to the performance of forty-eight hours of labour in any one week shall attend some school.

Källa:

<http://dspace.dial.pipex.com/town/terrace/adw03/pel/factmine/factact.htm>

2004-12-15

8.2. Bilaga 2

Kungl. Maj:ts nådiga förordning, angående minderårigas användande i arbete vid fabrik, handverk eller annan handtering

gifven Stockholms slott den 18 november 1881

Vi OSCAR, med Guds nåde, Sveriges, Norges, Götes och Vendes Konung. Göre veterligt: att sedan, med anledning af riksdagens underdåniga anhållan om utarbetande af en författning angående barns och yngre personers användande i fabriks- och handverksarbete samt om tillsyn öfver däri meddelade föreskrifters efterlefnad, särskilda kommitterade aflämnat förslag i ämnet samt Vårt och rikets komersekollegium öfver berörda förslag afgifvet underdånigt utlåtande, hafve Vi funnit godt att, med ändring i hit hänförliga delar af förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864 förordna som följer:

§ 1

Fabrik, handverk eller annan handtering, hvare minderårig arbetare användes står under särskild tillsyn af hälsovårdsnämnd i den kommun, inom hvilken område fabriken, handverket eller handteringen bedrifves: åliggande det näringsidkare, hos hvilken sådan arbetare sysselsättes, att därom hos vederbörande trädt i kraft, eller, därest minderårig först därefter i arbete antage, inom en månad efter antagandet.

§ 2

I arbete vid fabrik, handverk eller annan handtering må ej användas minderårig, som ej fyllt tolf år; som ej inhämtat det för afgang från folkskolan stadgade minsta kunskapsmått; eller som, till följd af sjuklighet eller kroppslig svaghet, af det ifrågavarande arbetet anses komma att lida men.

§ 3

I denna förordning förstås med minderårig den, som är under aderton år, med barn den, som är under fjorton år, och med yngre personer den, som fyllt fjorton, men icke aderton år.

§ 4

i fabriksarbete må barn användas högst sex timmar och yngre personer högst tio timmar af dygnet; skolande dessa arbetstider infalla mellan klockan 6 förmiddagen och 8 eftermiddagen samt afdelas genom raster, så att barn åtnjuta ledighet minst en half timmer och yngre personer minst två timmar, däraf minst en och e half timme före klockan 3 eftermiddagen.

§ 5

Minderårig må ej tillåtas att under rasterna uppehålla sig i något till fabriken hörande rum, hvare arbetet pågår, och icke heller användas att rengöra en för arbetets drift i gång varande maskin.

§ 6

I handverk eller annan handtering må minderårig ej användas till arbete å annan tid af dygnet än mellan klockan 6 förmiddag och 8 eftermiddagen; skolande arbetet afbrytas af lämpliga raster.

§ 7

Minderårig under femton år, som användes i fabrik, handverk eller annan handtering, skall begagna undervisningen i folkskolan å de tider, skolrådet efter näringsidkarens hörande bestämmer, eller njuta annan däremot svarande och af skolrådet godkänd undervisning samt en gång i månaden till näringsidkaren aflämna intyg om åtnjuten undervisning.

§ 8

Idkas handtverk eller annan handtering i så stor omfattning eller under sådana förhållanden i öfrigt, att handtverket eller handteringen skäligen må anses för fabrik, gäller därom de för fabrik här ofvan meddelade föreskrifter. På hälsovårds- eller kommunalnämnde ankommer att i sådant afseende besluta.

§ 9

Till arbete under jord i grufvor eller stenbrott må yngre person af kvinnkön eller barn ej användas.

I öfrigt gäller i fråga om minderårigs användande i grufarbete hvad för fabriker är stadgat.

§ 10

Om minderårigs användande i yrken, som äro synnerligen ansträngande eller för hälsan vådliga, gäller hvad redan är eller framdeles kan varda stadgat.

§ 11

Skulle i följd af naturförhållanden, arbetets beskaffenhet eller andra omständigheter i särskildt fall påkallas eftergift under kortare tid, högst fyra veckor under kalenderåret, i de här ofvan angående arbetstiden meddelade bestämmelser, äge hälsovårds- eller kommunalnämnden därom besluta; dock att därigenom ej må tillstädjas, att yngre person af kvinnkön eller barn hålles till arbete ä annan tid af dygnet, än som i §§4 och 6 här ofvan stadgas.

Där nämnden finner skäligt bevilja näringsidkare sådan eftergift, skall anmälan därom genast göras hos chefen för civildepartementet.

Framställning om dylik eftergift för längre tid än fyra veckor eller för viss näring pröfvas af Kungl. Maj:t.

§ 12

Näringsidkare ålige att vara försedd med behöriga intyg, som bestyrka de hos honom anställda minderåriga arbetares ålder, skolkunskaper samt kroppsbeskaffenhet och hälsotillstånd, då de hos honom antogos, äfvensom att förvara de intyg angående åtnjuten undervisning, hvilka enligt § 7 skola till honom aflämnas.

§ 13

I hvarje fabrik skola finnas å lämplig plats anslagna dels denna förordning med de tillägg eller ändringar, som framdeles kunna varda stadgade, dels ock uppgifter å de tider, då för barn och yngre personer arbetet börjas och slutas samt rasterna infalla.

§ 14

Hälsovårds- eller kommunalnämnd ålige att noggrant öfvervaka att de i denna förordning gifna föreskrifter iakttagas och för sådant ändamål ti efter annan själf eller genom personer, som nämnden inom eller utom sig utser, besöka de inom kommunen befintliga, särskild tillsyn underkastade arbetsställen; att tillse, att fullständiga anteckningar öfver dessa besök och därvid gjorda iakttagelser föras samt att hvar tredje månad öfverlämna ett exemplar af dessa anteckningar till Kungl. Maj:ts befallningshafvande, som öfvervakar att desamma blifva insända och sedermera öfverlämnar dem till civildepartementet.

§ 15

Finnes arbetet i ett yrke vara synnerligen ansträngande eller för hälsan vådligt, så att särskilda föreskrifter för minderårigs användande vid sådant arbete må vara af nöden, åligger det hälsovårds- eller kommunalnämnden att gör framställning därom hos chefen för civildepartementet.

§ 16

Hälsovårds- eller kommunalnämnd eller af dem enligt § 14 utsedda personer äfvensom inspektörer, som Kungl. Maj:t kan finna skäligt förordna för ytterligare tillsyn öfver efterlevandet af föreskrifterna i denna förordning, äga tillträde till de fabriker, verkstäder, grufvo och stenbrott, hvilka enligt förordningen äro underkastade särskild tillsyn, äfvensom rätt att där företaga de undersökningar, till hvilka deras åligganden kunna gifva anledning.

§ 17

För öfverträdelse af de i denna förordning gifna föreskrifter straffes näringsidkare med böter från och med tio till och med tre hundra kronor.

Om mot berörda föreskrifter minderårig användes i arbete, vare jämväl dess fader eller målsman förfallen till böter från och med fem till och med tjugo kronor, där öfverträdelsen skett med faderns eller målsmannens vilja eller vetskap.

§ 18

Den, som under tid, då han är ställd under tilltal för förseelse mot denna förordning, samma förseelse fortsätter, skall, när han därtill varder lagligen förvunnen, för hvarje gång stämning därför utfärdats och delgifvits, fällas till de böter, som för förseelsen äro bestämda.

§ 19

Det åligger allmän åklagare att åtala förseelse mot denna förordning; skolande förseelsen åtalas hos polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare och, där sådan ej finnes, vid allmän domstol; och gällde i fråga om klagan öfver domstols eller poliskammares beslut i dessa mål hvad om besvär i brottmål är förordnat.

§ 20

Öfver hälsovårds- eller kommunalnämnds beslut äger den, som anser sin rätt däraf förnärmad eller obehörigen inskränkt, att anföra besvär hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande inom den tid, som är bestämd för öfverkalagande af kommunalstämmas beslut.

I Kungl. Maj:ts befallningshafvandes beslut må ändring sökas hos Kungl. Maj:t inom den tid, som för öfverklagande af förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd.

Hälsovårds- eller kommunalnämnds och Kungl. Maj:ts befallningshavandes beslut gälle utan hinder af besvär till efterrättelse, intill dess annorlunda kan varda förordnad.

§ 21

Böter, som enligt denna förordning ådomas, tillfalla kommunens kassa.

Saknas tillgång till fulla gäldandet af dess böter, skola de förvandlas efter allmän strafflag.

Denna förordning skall lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1882.

Det alla, etc.

OSCAR
(L. S.)

Fredrik Hedestierna

Källa:

Forsell, Hans; *"Författning om minderårigas användande i arbete och om skydd mot yrkesfaru"*; 1896; P. A. Norstedt&Söners Förlag; Stockholm; sid. 16ff

9. KÄLLFÖRTECKNING

9.1. Förlagstryckta källor:

Berglund, Bengt; *"Industriarbetsklassens formering: arbete och teknisk förändring vid tre svenska fabriker under 1800-talet"*; 1982; Göteborg; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Göteborgs Universitet

"Betänkande angående minderårigas antagande och användande i fabrik, hantverk eller annan hantering" afgifvet af dertill af Kongli. Maj:t förordnade Kommitterade; 1877; Stockholm; Haggström

Bjurman, Eva Lis et. al.; *"Barnhistoria: om barns villkor förr"*; 1981; Solna; Esselte studium

Bjurman, Eva Lis och Olsson, Lars; *"Barnarbete och arbetarbarn"*; 1979; Uddevalla; Nordiska museet

Bohlin-Hort, Per; *"Bringing in the Inspector: the Framing and Enforcement of the Early Factory Legislation in Britain, 1825-1900"*; 1996; Linköping; Univ.

Bohlin-Hort, Per; *"Work, Family and the State – Child Labour and the Organization of Production in the British Cotton Industry, 1780-920"*; 1989; Lund; Lund University Press

Danielson, Gunnar; *"Från Yrkesfara till Arbetsmiljö: Yrkesinspektionen 100 år 1990"*; 1990; Solna; Arbetarskyddsstyrelsen

Denk, Thomas; *"Komparativ metod – förståelse genom jämförelse"*; 2002; Studentlitteratur; Lund

"Fackföreningsrörelsens – Framställning om dithörande förhållanden i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, England och Frankrike"; Landsorganisationen i Sverige; 1912; Stockholm; Tiden

Gårdlund, Torsten; *"Industrialismens samhälle"*; 1955; Stockholm; Tiden

Hopkins, Eric; *"Childhood transformed: working-class children in nineteenth-century England"*; 1994; Manchester; Manchester University Press

Horn, Pamela; *"Children's Work and Welfare, 1780-1890"*; 1995, Cambridge, Cambridge University Press

Jörberg, Lennart; *"Den svenska ekonomiska utvecklingen 1850-1990"*; 1991; Lund; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Lunds Universitet

Jörberg, Lennart och Krantz, Olle; *"Ekonomisk och social politik i Sverige 1850-1939"*; 1979; Lund; Ekonomisk-historiska Institutionen vid Lunds Universitet

Ling, Birgitta; *"Barnarbete i Sverige och övriga världen – förr och nu"*; 1997; Stockholm; Rädda Barnen

Lundh, Christer och Gunnarsson, Christer; *"Arbetsmiljö, arbetarskydd och utvärderingsforskning"*; 1987; Lund; Ekonomisk-historiska föreningen

Olsson, Lars; *"Då barn var lönsamma"*; 1999; Malmö; Leif Zetterling produktion

Pelling, Henry; *"A History of British Trade Unionism"*; 1963; London, Macmillan and Comapny Limited

Rider, Christine; *"En introduktion till Ekonomisk historia"*; 1995; Malmö; Liber Ekonomi

Schön, Lennart; *"Industrialismens förutsättningar"*; 1982; Lund; LiberFörlag

9.2. Appendix

Bilaga 1:

<http://dspace.dial.pipex.com/town/terrace/adw03/pel/factmine/factact.htm>

2004-12-15

Bilaga 2:

Forsell, Hans; *"Författning om minderårigas användande i arbete och om skydd mot yrkesfara"*; 1896; P. A. Norstedt&Söners Förlag; Stockholm

9.3. Övriga källor:

Föreläsninganteckning; Lundh, Christer; *"Analysmetoder inom Ekonomisk Historia"*; 2004-10-05